

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 316.353:343.712(497.434Ribnica)"1768"

Prejeto: 7. 9. 2018

Dragica Čeč

izr. prof. dr., Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Garibaldijeva ulica 1, SI-6000 Koper
E-pošta: dragica.cec@zrs-kp.si

Ribnica v primežu strahu pred roparji – poskus vpada roparske skupine v Ribnico leta 1768

IZVLEČEK

Članek obravnava roparske vpade na Kranjsko v drugi polovici 18. stoletja, med njimi tudi poskus roparskega napada na Ribnico leta 1768. Po uradnih poročilih naj bi roparske skupine sestavljalo domnevno pravoslavno prebivalstvo, ki so ga v uradnih virih največkrat označevali kot »Vlaha«, torej krščansko polnomadsko prebivalstvo Osmanskega cesarstva. Verjetno je šlo za skupine, v katerih so bili tudi krajišniki in drugi prebivalci Vojne krajine, saj so v času najintenzivnejših ropanj na tem območju potekale temeljne družbene spremembe. Nastanek roparskih skupin so spodbujale politične, gospodarske, okoljske, geomorfološke, klimatske in splošne družbene razmere ter bližina gospodarsko pomembnih povezovalnih cest. Članek pozornost posveča tudi kolektivnemu strahu in kolektivnemu spominu na roparje.

KLJUČNE BESEDE

roparske skupine, Vojna krajina, Ribnica, krajišniki, Vlaha, 18. stoletje

ABSTRACT

RIBNICA IN THE GRIP OF FEAR FROM BRIGANDS – AN ATTEMPTED BRIGAND RAID ON RIBNICA IN 1768

The article deals with brigand incursions into Carniola in the second half of the eighteenth century, including an attempted raid on Ribnica in 1768. According to official reports, gangs of brigands were composed of Orthodox population, most often labelled in official sources as »Vlachs«, i.e., Christian semi-nomadic peoples of the Ottoman Empire. It is highly likely that these gangs also included soldiers and other inhabitants of the Military Frontier, especially given the fundamental changes that were taking place at the time when brigandage in the area reached its height. Brigand gangs occurred due to political, economic, environmental, geomorphological, climate and general social conditions, as well as the vicinity of economically crucial transport connections. The article also focuses on the collective fear and collective memory of brigands.

KEY WORDS

gangs of brigands, Military Frontier, Ribnica, soldiers of Military Frontier, Vlachs, eighteenth century

Uvod

Osrednji namen pričujoče razprave je najprej opozoriti na roparske vpade, ki so se zgodili v Ribnici leta 1768. Bili so del v zgodovinski zavesti skoraj pozabljenega obdobja vsakoletnih ropanj, ki sta mu bila priča trško in podeželsko prebivalstvo dela Notranjske (od Planine, Unca, vasi v okolici Cerkniskega jezera, Bloške police, vznožja Snežnika in Loškega Potoka do Ribniške doline), Kočevskega, Bele krajine (Črnomelj, gospostvo Poljane ob Kolpi in območje ob Lahinji) in delov Dolenjske. Šlo je za roparske vpade domnevno bosanskih roparskih skupin, ki naj bi jih glede na sezname domnevnih storilcev sestavljalo pravoslavno prebivalstvo, ki so ga v uradnih virih največkrat označevali kot »Vlahe«, torej krščansko polnomadsko prebivalstvo Osmanskega cesarstva. Pri roparskih skupinah, ki so jih oblasti pogosto enačile z vojaškimi enotami, je šlo, sodeč po redkih podatkih, za pisano množico moških, med njimi tudi muslimanskih podložnikov Osmanskega cesarstva in, kot so namigovala številna poročila, tudi vojaških dezertarjev. Med kaznovanimi roparji se nekajkrat omenjajo pastirji,¹ včasih pa se roparske skupine povezuje tudi s trgovci, saj so bili Vlasi znani po trgovanju z Osmanskim cesarstvom.² Obtožb o vojaških dezertarjih si deželni uradniki niso vedno upali neposredno zapisati, saj je bila Vojna krajina od leta 1745 podrejena neposredno dvoru in dvornim uradnikom, zato so se deželni uradniki bali, da bi na dvoru padli v nemilost. Dezertarji so bili domnevno iz Vojne krajine, pa tudi iz Kranjske ter v določenih primerih iz ogrskih polkov. Za rope v Vipavski dolini in ribniškem gospostvu leta 1798 so obtožili »hrvaške vojake« oziroma »hrvaške dezertarje«, ki so se vračali z vojnih pohodov »v skupinah po 4, 6, celo deset in več«.³ V zgodovinskem spominu so se ohranili zlasti ropi, ki so prizadeli samostane ali gradove oziroma sedeže zemljiških gospostev, saj so jih lastniki verjetno »izkoristili« kot opravičilo za davčne spreglede ali vsaj za zamik plačila davkov. Veliko redkeje pa se je ohranil spomin na rope, ki so prizadeli popotnike, saj jih ti pogosto sploh niso prijavili deželskemu sodišču ali lokalnim oblastem, ki so bile zadolžene za zagotavljanje javne varnosti. In tudi če so jih prijavili, so lokalni uradniki na njihovo škodo običajno »pozabili«, kadar so morali – v redkih primerih – napisati poročilo. Med »pozabljene« rope sodi roparski napad na mitnico v Trati v kočevskem gospostvu leta 1717.⁴ Turški roparji naj bi samo med letoma 1758 in 1762 odnesli za več kot 11.000 goldinarjev premoženja, plen v letu 1762 pa je bil ocenjen na 2.500 goldinarjev.⁵

Če se je za prvo polovico 18. stoletja še ohranil spomin na velike roparske vpade, so bili roparski vpadi v 60. in 70. letih 18. stoletja kljub intenzivnosti v zgodovinske pisane skoraj povsem spregledani.⁶ Nekoliko jih posredno omeni Josip Mal, ko opozori, da so se po letu 1815 »vrnili« bosanski roparji.⁷ Josip Gruđen je podal morda najbolj neprimeren povzetek delovanja roparskih skupin, ki so ropale po Kranjskem: na Gorenjskem so bili to rokovnjači, na Notranjskem istrski roparji in Čiči, na Dolenjskem in v Beli krajini pa uskoki in hajduki.⁸ Kratko omembo roparskih napadov v 18. stoletju najdemo tudi v zgodovini Idrije, kjer so leta 1765 oblikovali prostovoljno vojaško četo, ki so ji rudniške oblasti priskrbele 216 mušket. Povod za to sta bila načrtovani obisk Marije Terezije in roparski vpad v ne tako oddaljeni Planini 25. avgusta 1765, kjer je bilo ubitih več ljudi.⁹ V Idrijo roparji niso nikoli prišli, kar daje slutiti, da so roparske skupine najraje napadale najbolj ranljive in hkrati premožne: bogate potnike in tovarnike na gospodarsko živahni cesti Trst–Dunaj.¹⁰ Šele če tam niso imele dovolj sreče, so iskale druge cilje, zlasti bogate prebivalce, ki so imeli zaradi različnih dejavnosti večje vsote gotovine (oskrbniki gospostev, mitničarji, trgovci), in cerkve.¹¹

Najpopolnejši pregled objavljenih zgodovinskih prispevkov o roparjih je pripravila E. Holz, ki na podlagi teh poročil, delne analize ljudskega izročila in študije treh različnih primerov upodobitev roparjev zaključuje, da se na Kranjskem zagotovo ni oblikoval motiv plemenitega roparja,¹² kakršnega na podlagi analize ljudskega izročila iz različnih delov Evrope, na čelu z najbolj znanim likom Robina Hooda, vzpostavi E. Hobsbawm. Njegova odmevna teorija o socialnem uporniku kot arhaični obliki socialnega protesta je naletela na številne kritike.¹³ Očitati so mu, da svojo teorijo o socialnih upornikih gradi predvsem na literarnih virih 19. stoletja, ki v prvi vrsti prinašajo pogled drugega (torej meščana), meščanski avtorji pa naj bi svoja dela namenjali spe-

⁶ V kontekstu raziskav o načinih kaznovanja roparjev jih je omenil zgolj Stariha, Kaj pomaga, str. 543–567.

⁷ Tako naj bi na Dolenjskem leta 1815 ropali skupina harambaše (verjetno bosanskega roparja) Kvotska in skupina Viska Kerpana. Po napadu na kočevski grad in zaradi domnevnega zadrževanja v okolici Novega mesta leta 1827 so naslednje leto v novomeški okraj, tako kot v 60. in 70. letih, pošiljali vojake. Posebej nevarno naj bi bilo na cesti med Novim mestom in Ljubljano. Že naslednje leto pa so tako kot sredi 60. let 18. stoletja ob reki Sotli povečali število vojakov, ki naj bi nadzorovali tihotapce, kot so konec 50. in v 60. letih že počeli na Notranjskem (ob cesti med Reko in Postojno) ter ob Kolpi (Mal, *Zgodovina*, str. 245, 246).

⁸ Gruđen, *Zgodovina*, str. 1084.

⁹ Arko, *Zgodovina Idrije*, str. 128.

¹⁰ Prim. Holz, Ljudje in cesta.

¹¹ Cerkev, gradove in bogate prebivalce naselij kot glavne žrtve roparskih vpadov izpostavlja tudi takratni ribniški upravitelj Andrej Widmayer.

¹² Prim. Holz, Nekoč.

¹³ Prim. Hobsbawm, Social rebels.

¹ Prim. Stariha, Kaj pomaga.

² Mlinarič, Napad Uskokov, str. 102.

³ ARS, AS 14, fasc. 304, 3. 6. 1798.

⁴ ARS, AS 7, šk. 59, 30. 6. 1766.

⁵ ARS, AS 6, šk. 83, 24. 7. 1762.

cifični publiki in roparje predstavljali v romantični podobi. Kritiko je avtor upošteval v izdaji dela iz leta 1981, kjer govori zgolj še o roparjih. Hobsbawmova teorija je bila tako popularna, da so zgodovinarji oblike socialnega protesta iskali tudi v drugačnih virih, zlasti v sodnih aktih. M. Bertoša, ki izhaja predvsem iz Hobsbawmove teorije,¹⁴ poudarja, da splet okoljskih, gospodarskih in političnih okoliščin ter prava, ki posameznika marginalizira, privede do endemične pojavnosti roparjev. To teorijo bi lahko zaradi okoljskih in političnih okoliščin aplicirali tudi na območje Vojne krajine in Istre.¹⁵ V obeh primerih zaznamo enak strah in prepričanje o neprilagodljivosti, nasilnosti in kriminalnosti novih naseljencev. Kljub temu je med obema okoljema obstajala pomembna razlika: v Vojni krajini zločincev niso tako množično kriminalizirali s kaznijo izгона (socialne smrti), kot naj bi bilo značilno za Istro. Oblasti v Vojni krajini in na Kranjskem so bile celotno drugo polovico 18. stoletja prepričane, da posamezniki, zlasti moški, bežijo na osmansko stran in se tam združujejo v roparske skupine; po njihovem mnenju je bil to eden od načinov, da, iztrgani iz svoje socialne mreže, preživijo.

Čeprav se vse velike teorije v zadnjem času s preučevanjem vsakdanjih praks soočajo s svojimi mejami in izjemami, pa je že v poročilih oblasti na različnih ravneh in iz različnih dežel habsburške monarhije povsem jasno, da so pojav takšnih roparskih skupin omogočale tako politične razmere – meje suverenih držav ter težavnost iskanja in kaznovanja domnevnih zločincev – kot tudi prostor, ki je omogočal pobege med različnimi deželami habsburške monarhije in Osmanskega cesarstva. Varnostna konferenca iz leta 1761 je zahtevala razglasitev splošne pomilostitve za dezertarje, ki so zbežali v času sedemletne vojne in se zaradi strahu pred kaznijo skrivajo v Bosni; ti dezertarji poznajo odročne kraje v karlovškem generalatu in zato »uspešno« vpadajo na ozemlje monarhije, k čemur jih silita »stiska in pritisk turških roparjev«. Oblasti so menile, da roparji z orožjem ravnaajo tako kot avstrijski vojaki in da celo nosijo dele avstrijske uniforme.¹⁶ V skupnem poročilu konference iz leta 1761, na kateri so sodelovali tudi kranjske oblasti, poveljnik karlovškega generalata in nekateri drugi predstavniki oblasti, so njeni udeleženci zahtevali, naj se v Banatu in karlovškem generalatu izvede »lov« za kranjskimi vojaškimi ubežniki. Odločili so se tudi, da pošljejo v Travnik k bosanskemu paši (načelniku ejaleta) agenta, ki bi ga plačali s 1400 gol-dinarji.¹⁷ A roparski vpadi tudi po letu 1761 še več

kot desetletje niso prenehali. Območje karlovškega generalata in Bihaške krajine so zaznamovale težke življenjske razmere, ki so jih dodatno zaostrele začasne klimatske spremembe in splošne klimatske razmere. K endemičnemu pojavljanju roparskih skupin so svoje prispevali še fiskalni in drugi pritiski, pa tudi militarizacija družbe, o kateri so uradniki praviloma molčali, četudi so bili dezertarji pogosto del roparskih skupin.¹⁸ Tudi podatke o klimatskih in gospodarskih razmerah je treba iskati drugje. Zato pa so »razsvetljeni« ali vsaj nekoliko izobraženi uradniki in deželna oblast razloge za roparske vpade toliko pogostejše iskali v kulturnih razlikah pri teh etničnih skupinah – ta praksa je v 18. stoletju še kako prisotna. Kmet je bil po splošnem prepričanju len in neumen. Če pa je bil pripadnik določene »etnične skupine«, kot so bili Vlahi ali Čiči, med tipičnimi značilnostmi njegovega značaja najdemo še nasilnost. Skratka, sodil je med »necivilizirane« divjake.

Roparski vpadi so bili za »veliko zgodovino« habsburške monarhije nekoliko nenavadni, saj so potekali preko območja, ki je bilo vojaško organizirano, četudi v propagandi 18. stoletja ni več predstavljalo »predzidu krščanstva« (*Antemurale Christianitatis*) in »Turek« ni bil več samo »dedni sovražnik« krščanske Evrope. Zgodovinski spomin na nevarnega »Turka« se je še ohranjal; prav tako je v ospredju ostajala obrambna funkcija Vojne krajine pred sicer že oslavljenim Osmanskim cesarstvom. Druga pomembna funkcija Vojne krajine je bila zdravstvena: »srce monarhije« naj bi varovala pred »pogosto« kužnim Osmanskim cesarstvom. Ta podoba je v zgodovino pisju precej dominantna tudi zaradi dobro znanih ukrepov Jožefa II. po potovanju v Vojno krajino.¹⁹ Pogled s ptičje perspektive pa kaže, da nadzor še zdaleč ni bil tako učinkovit, kot bi si oblasti želele.

Problem javne varnosti

Roparske napade (tujih) roparskih skupin v 18. stoletju lahko razdelimo na več obdobj, ki jih zaznamujejo vojne, v katere je bila prisiljena ali se je vanje zapletala habsburška monarhija. Porast števila ropov oziroma nestrpnosti do tujcev lahko zasledimo po miru z Neapeljskim kraljestvom, po koncu nasledstvene vojne (1748).

Drugo polovico 18. stoletja lahko razdelimo na več faz. Prvo zagotovo predstavlja čas med letoma 1749 in 1758. Prvi ropi v tem obdobju so povezani predvsem z vračanjem dezertarjev in vojaških odpuštnikov, pozneje pa so bili odmevnih ropov osumljeni predvsem domači prebivalci.

Druge faze intenzivnih roparskih pohodov med letoma 1758 in 1778 ne moremo pripisati samo po-

¹⁴ Prim. Bertoša, *Zlikovci i prognanici*.

¹⁵ Tudi razmere v Bihaškem in Bosanskem sandžaku so bile v 18. stoletju zaostrene, prihajalo je tudi do uporov (prim. Hickok, *Ottoman*, četudi so določeni zaključki in terminologija v delu sporna (prim. Nenad Močanin)).

¹⁶ ARS, AS 6, šk. 83, 19. 1. 1761. Predlog je pripravil bankalni administrator Flachenfeld.

¹⁷ ARS, AS 6, šk. 83, 19. 1. 1761.

¹⁸ Prim. Čeč, Roparska vlačuga, ki predstavlja primer roparja dezertarja leta 1798 in njegove domnevne priležnice.

¹⁹ Prim. Beales, *Joseph II.*, str. 366–367.

manjkanju vojakov zaradi sedemletne vojne (1756–1763) in vračanju krajišniških vojakov po njenem zaključku, četudi so deželne oblasti na Kranjskem in vojaške oblasti vzroke iskale tudi v vojni. »Vlaške« roparske skupine, kot jih označijo lokalne oblasti, niso bile edini krivec za slabo javno varnost na Kranjskem, vendar so bile dobri dve desetletji 18. stoletja ponovno v ospredju. Ko so po ropu gradu Gotnik (pri vasi Žabiče pri Ilirski Bistrici) na Notranjskem leta 1762 kranjske oblasti karlovškemu generalatu naprtilo krivdo, da so roparji prišli na Kranjsko, je poveljnik generalata Benvenuto Petazzi kritike zavrnil z utemeljitvijo, da je nemogoče varovati obe meji, s Kranjsko in z Osmanskim cesarstvom. Petazzi je poročilu dodal osnutek dopisa upravitelju Bosne, vezirju Mehmedu, v katerem je ocenjeval, da so turški roparji v štirih letih vpadov na Kranjsko odnesli za več kot 11.000 goldinarjev premoženja, plen v letu 1762 pa je bil ocenjen na 2.500 goldinarjev.²⁰

Že leta 1761 so vse oblasti ugotavljale, da je sodelovanje s Porto nemogoče. Iz nadaljevanja tega poročila in še iz nekaterih drugih je mogoče sklepati, da je bila oznaka »Vlah« roparjem dodeljena predvsem zato, da bi jih lahko ob pričakovanem sodelovanju osmanskih lokalnih oblasti kaznovali. Vlasi so bili namreč kristjani, zato so jim lahko sodili po kazenskem pravu monarhije. Z muslimani bi namreč v procesu sojenja imeli več težav, saj je bilo kazensko pravo povezano s temeljnimi krščanskimi dogmami. Še več, oblasti so menile, da roparske pohode Porta celo spodbuja, še posebej naj bi jih spodbujal paša iz bosanskega Travnika. Opozorile so tudi, da podobne pritožbe proti osmanskim podložnikom pri Porti ne zaležejo, saj pričanje kristjana proti muslimanu ne velja. Predlagale so celo povračilne ukrepe: če bi krajišniški podložniki prešli mejo in ropali bosanske podložnike, bi bilo teh ropov zagotovo manj. Prepričane so namreč bile, da je meja z Osmanskim cesarstvom, ki je dolga 45 ur, predolga, da bi jo lahko učinkovito nadzorovali, četudi bi nanjo poslali 3000 mož. Nadzor na meji naj bi bil nemogoč, saj je porasla z gozdom, tako da se roparji zlahka skrijejo pred čuvaji. Oblasti so bile tudi prepričane, da tem roparjem na Kranjskem pomagajo kranjski vojaški beguni. Obenem so opozorile na zgledno sodelovanje z Beneško republiko, s pomočjo katere so bili obsojeni in usmrčeni vsi roparji iz vasi Dane.²¹ Prelomni dogodek za kranjske politične oblasti in njihov odnos do teh roparskih skupin je bil roparski napad na Planino pri Uncu leta 1765,²² četudi so bili s stališča državnih oblasti zagotovo hujši ropi tisti, pri katerih so roparske skupine napadle pošne kočije z velikimi količinami gotovine. Eden takšnih je bil npr. leta 1755 na cesti Dunaj–Trst, ko so domnevno »lokalni« roparji

in »Čiči«, še ena skupina naseljenega prebivalstva na Kranjskem, dvakrat oropali pošno kočijo in odnesli velike vsote denarja. Če je bil pritisk po prvih ropih od zgoraj navzdol, so po ropih lokalnega prebivalstva in zlasti po letu 1762 deželne oblasti pritisnile na centralne oblasti.

V tretji fazi ropanj, med letoma 1780 in 1800, so glavni krivci za ropanja znova postali tisti, ki so veljali za glavne krivce že v 50. letih 18. stoletja. To so bili Čiči oziroma na splošno podložniki Beneške republike, ki se je takrat soočala z veliko politično in gospodarsko krizo. Poleg njih so po velikih vojaških pohodih po deželi hodili tudi vojaški dezertjerji. K takšnemu dojemanju je prispevalo odmevno prijete beneške roparske skupine, ki se je pred beneškim pregonom zatekla na Gorenjsko in katere »pogumno« prijete je podrobno opisal *Laibacher Zeitung* v letih 1787–1788.²³

Zagotavljanje javne varnosti

Skrb za javno varnost je tako kot skrb za socialno discipliniranje podložnikov pomenila enega od stebrov politike Marije Terezije. Za javno varnost na podeželju bi morala skrbeti podeželska deželska sodišča, ki pa so se tega bremena otepala. Posebej obremenjena so bila deželska sodišča na najpomembnejših transportnih poteh in ob deželnih mejah. Podložniki so bili namreč dolžni v okviru deželsko-sodne tlake pomagati upravitelju deželskega sodišča in njegovim hlapcem tako pri transportu kaznjencev kot pri »lovljenju« rekrutov, zapiranju domnevnih zločincev ter transportu izgnanih beračev in zločincev. Za del deželskih sodišč je bilo zelo mukotrpno tudi preganjanje roparskih skupin, pri katerem so bili dolžni sodelovati tudi njihovi podložniki.²⁴ Lastniki deželskih sodišč so se pogosto pritoževali nad takšnimi nalogami, češ da so drage in da so podložniki neuporabni. Navajali so, da podložniki nimajo orožja oziroma da ga ne znajo uporabljati. Še večji problem je bil, da je tovrstna obveznost pogosto prišla nenadno in v času intenzivnega kmečkega dela. Strah pred roparji je postal tako ukoreninjen, da so bile pritožbe še kako na mestu, četudi so vse do uvedbe orožništva kmetje ostali glavna pomoč lastnikom deželskih sodišč pri lovljenju roparjev. Kljub vsem kritikam o njihovi neučinkovitosti so bili še vedno najcenejši način domnevnega zagotavljanja javne varnosti.

Ker je bilo za javno varnost zadolženo deželsko sodišče, ki je lahko bilo precej obsežno, roparji pa so oropali ali prizadeli katero koli vas v njem, so bili uradniki/oskrbniki deželskih sodišč pogosto precej neuspešni tako pri zagotavljanju varnosti svojih podložnikov in njihovega premoženja kot pri lovljenju

²⁰ ARS, AS 6, šk. 83, 24. 7. 1762.

²¹ ARS, AS 6, šk. 83, 19. 1. 1761.

²² Nekaj o tem ropu Stariha, Kaj pomaga.

²³ Holz, Nekoč, str. 84.

²⁴ Prim. Čeč, Odnos do mobilnega, in nekaj primerov tudi v: Čeč, *Revni*.

Glede vprašanja uporabe vojske za zagotavljanje javne varnosti je v deželi obstajalo toliko mnenj, kot je bilo različnih oblasti. Že leta 1762 je zaradi kritike kranjskih deželnih oblasti poveljnik karlovskega generalata Benvenuto Petazzi menil, da je edini način, kako zagotoviti varnost pred roparskimi skupinami, ta, da se na območjih, kjer najpogosteje vpadajo roparske skupine, postavi straže krajišnikov, kar so dvorni organi potrdili.³⁰ Na podlagi predloga komerčne intendance so že leta 1755 za nedoločen čas uredili dve postojanki s stalno vojsko na cesti med Postojno in Logatcem.³¹ Za določene rope, kot je bil rop poštnih kočije pri Bazovici, je Marija Terezija prav tako leta 1755 razpisala nagrado 150 goldinarjev na roparja.³² Očitno so bile oblasti prepričane, da bo kljub pritisku roparskih skupin spodbuda podložnikov večja od strahu pred roparji, da bo torej prevladala želja po visoki nagradi.

Ker je bil problem roparskih napadov tako velik, so v 60. letih pripravili več posvetovanj, kako zaradi povečanega pritiska roparjev urediti varovanje najprej cest in nato celotnih okrožij. Leta 1761 so predstavniki komerčnega konsensa, reprezentance in komore ter drugih organov skupaj z vojaškimi oblastmi iz Vojne krajine pripravili dolgo poročilo o varnosti na komercialni cesti (Dunaj–Trst), karolinški cesti (Reka (Bakar)–Karlovec), primorski cesti (Trst–Reka) in drugih cestah.³³ Takšna poročila so bila v naslednjem desetletju pogosta. V predlogih se je ekonomski vidik – strošek vzdrževanja vojakov – mešal s strahovi in predsodki do nevarnega »drugega«. Poleg tega so posebej opozorili, da bi moral karlovski generalat loviti kranjske vojaške begune. Večina deželnih in okrajnih uradnikov ni bila navdušena nad krajišniško vojsko, saj je kljub reorganizaciji veljala za nezanesljivo in za leglo nevarnih ljudi,³⁴ a je bila cenejša od drugih enot stalne vojske. Za krajišniške vojaške tudi niso bili dolžni organizirati preskrbe z živežem, češ da se preživljajo³⁵ sami in da so navajeni »težkega dela«. Del oblasti je predlagal, da bi stražo na izpostavljenih odsekih glavnih cest prepustili podložnikom v gospodstvu, preko katerih vodi takšna cesta (Kastav, Podgrad, Socerb, pa tudi Lipa).³⁶ Šlo je predvsem za varovanje manj pomembne ceste med Trstom in Reko. Ta predlog je bil z več argumenti zavržen. Najbolj utemeljen je bil zagotovo argument postojnskega okrožnega glavarja, da so prav med temi podložniki tudi roparji in da jih plačilo zgolj z odpisom davkov ali določeno dnevno vsoto, nižjo

od plačanega dninarskega dela (6 krajcarjev), ne bo odvrnilo od ropanja. Slednjič je obveljal predlog, da se v določenih krajih nastani določeno število rednih vojakov s poveljniki. Ta sistem so nato v šestdesetih letih še večkrat preverjali, dodajali in menjavali kraje z vojaškimi posadkami. Kljub tem načrtom so število vojakov vsako leto določale vojaške oblasti, zato pogosto ni bilo jasno niti to, na koliko postojank jih bodo poslali. Dvor je za leto 1762 potrdil napotitev zgolj od 100 do 150 vojakov karlovskega generalata v poletnem času,³⁷ kar je bilo sicer v skladu z enim od predlogov, a so pozneje v letih najhujših pritiskov in v času, ko monarhija ni bila v vojni, poslali večje število vojakov. Ker so bili stroški njihove oskrbe visoki, so se vsako leto, ko je prišlo do odmevnejših vpadov, vrstile kritike, da so glede na visoke stroške povsem neučinkoviti, saj je kljub temu prišlo do ropov, ki so povzročili veliko škode. S prisotnostjo vojske so bili pogosto nezadovoljni tudi lokalni upravniki gospodstev, a le v času, ko je bil strah zaradi novih roparskih vpadov manjši. Leta 1768 pa so novice o novih roparskih skupinah prišle že zgodaj.³⁸

Spomladi 1768 so tako deželne oblasti kot poveljnik karlovskega generalata vojaško poveljstvo pozvali, naj vzdržuje stalne posadke ob glavni cesti Dunaj–Trst ter v treh postojankah v Vojni krajini in v Beli krajini: Mrkopalju, »Kamenskem« (Kamanjem?)³⁹ in Pobrežju (Freithurn). Stalna prisotnost vojske v poletnem času ni bila samo v interesu kranjskih deželnih oblasti in poveljnika karlovskega generalata, ampak tudi idrijske rudniške uprave, in sicer zaradi varnosti rudnika v Čabru, ki je bil pod njeno upravo, in Lazca, kamor so prav tako napotili vojaške. Leta 1768 so bile kranjske oblasti skrajno nezadovoljne tudi zato, ker so leto pred tem kazni zaradi ropov oprostili dva uskoška poveljnika.⁴⁰ Najpomembnejše je bilo zagotavljanje varnosti na komercialni cesti, ob kateri je bilo urejenih več vojaških straž, in sicer na Vrhniki, v Logatcu, Planini, Postojni, Cerknici in Ložu. Tu naj bi bili leta 1768 vojaki polka Buttler, ki naj bi poskrbeli še za manjši posadki v Trnovem pri Ilirski Bistrici in Zagorju. Vse večje posadke so namreč imele poveljnike z višjimi vojaškimi čini, še celo najmanjša v Zagorju je imela podčastnika. Postojnskemu okrožju so celo naložili, naj med Logatcem in Planino ter med Planino in Postojno uredi lesene »barake«, da se bodo vojaki na straži imeli ob slabem vremenu kam zateči.⁴¹ Na glavni trgovski poti med Trstom in Dunajem so res postavili dve leseni lopi (baraki),

³⁰ ARS, AS 6, šk. 83, 24. 7. 1762.

³¹ ARS, AS 6, šk. 83, 19. 7. 1755.

³² ARS, AS 6, šk. 83, 16. 12. 1755.

³³ ARS, AS 6, šk. 83, 19. 1. 1761.

³⁴ Leta 1759 so celo predlagali preselitev prebivalcev nekaterih vasi ob karolinški cesti, ker naj bi bili notorični roparji (prim. Karaman, Prilog, str. 143, 144).

³⁵ Za varstvo cest so namreč uporabili tudi konjeniške polke, kjer je bilo potrebno zagotoviti tudi preskrbo s krmo.

³⁶ ARS, AS 6, šk. 83, 19. 1. 1761.

³⁷ ARS, AS 6, šk. 83, 23. 10. 1762.

³⁸ Omenjeni rop je na kratko omenil tudi Stariha, Kaj pomaga.

³⁹ V Kamenju oziroma bližnjem Brlogu si je Benvenuto Petazzi od leta 1740 uredil rezidenco, zato je mogoče, da gre za ta kraj. Če so na Kranjskem čuvajnice dodajali, so se očitno v Vojni krajini spreminjale, leta 1759 so bile namreč samo na karolinški cesti.

⁴⁰ ARS, AS 7, šk. 60, 30. 4. 1768.

⁴¹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 22. 6. 1768.

zatočišči za vojake, ki so varovali cesto. Ena je bila na Mačkovcu.⁴² V gradnjo teh barak je bil vključen drugi upravitelj, ki je upravljal posestvo brata lastnika Ribnice. Hošperk pri Postojni je namreč pripadel Janezu Karlu grofu Kobenzlu, hošperški upravitelj Valentin Pellerini pa bi lahko bil tudi v stikih z ribniškim graščakom Gvidom Kobenzlom.⁴³ Obenem so prihajale nove vesti o domnevnih roparjih v okolici Čabra in roparjih, ki naj bi jih opazila vojaška straža v Trnovem pri Ilirski Bistrici in ki naj bi se usmerili proti Snežniku.⁴⁴ Dvoru so predlagali povečanje nagrade za ujete roparje – 100 goldinarjem naj bi dodali še 50 ducatov.⁴⁵ Tudi na karolini so bile že leta 1759 postavljene tri čuvajnice: v Mrkopalju, Vrbovskem in na Ravni Gori.⁴⁶ Obenem so od okrožnega glavarja zahtevali, naj ob sprožitvi alarma, s katerim so zbirali podložnike (podeželane), ki so morali sodelovati pri pregonu roparjev, te res zbere in jih napoti na postojanke, kjer naj bi pomagali vojakom pri iskanju roparjev. To je bila naloga deželjskih sodišč.⁴⁷

Konec maja je upravitelj Kobenzlovega gospostva Hošperk Valentin Pellerini izstavil račun za postavitve obeh čuvajnic, a je postojnskemu okrožju obenem sporočil, da ju vojaška posadka, nastanjena v Planini, ne bo uporabljala, ker ima premalo vojakov.⁴⁸

Po poskusu vpada roparjev v Ribnico leta 1768 si je ribniški oskrbnik na vse načine prizadeval prepričati deželne oblasti, da bi vojaška posadka v Ribnici ostala tudi jeseni. Ribničani so bili povsem prestrašeni. Ko so sredi avgusta prejeli novico o ropu nekega podložnika Novega grada v gospostvu Brod pri Ravni gori, ki so mu vzeli zgolj nekaj denarja, so prosili, naj jim dodelijo dodatne vojake, saj jih je v Ribnici samo 17.⁴⁹ Še močnejše pa je ribniški upravitelj pritiskal, ko so v Ribnici nastanjeni vojaki dobili ukaz, naj se konec avgusta od tam umaknejo. Opozarjal je, da ljudje živijo v strahu, da so ves čas na straži in da ne morejo v miru spati.⁵⁰ Deželno glavarstvo je njegovi prošnji ugodilo in dovolilo, da v Ribnico pošljejo dodatnih 20 vojakov.⁵¹ Nato je enako prošnjo dobilo tudi iz Kočevja in jo prav tako potrdilo.⁵²

Popolnoma drugačnega mnenja je bil dolenski okrožni glavar Franc Milbacher. Konec avgusta je poročal, da je od poveljnika Bassla dobil sporočilo, da ob vizitacijah/racijah niso zalotili nobenega roparja in da je moral biti rop novograjskega podložnika zgolj

naključje.⁵³ Enako je pozneje dvoru poročalo deželno glavarstvo in menilo, da je moral podložnika oropati kak potujoči lump.⁵⁴ Ko so hoteli oktobra v Ribnici ponovno zmanjšati število vojakov, se je ribniški upravitelj znova skliceval na obvestilo ogulinskega polka, da je bila opažena nova skupina roparjev,⁵⁵ ki naj bi šla proti Kranjski ali Banatu. Upravitelj je zatrjeval, da naj bi bil vodja roparjev julijskega napada zelo maščevalen in da je zaradi škode, ki jo je utrpel julija, grozil, da bo požgal tako grad kot trg Ribnica. Iz »avisa« je bilo znano, da naj bi šlo za znanega roparja Hasanpašo Smiljanića. Postojnski okrožni glavar je bil v nasprotju s prestrašenim ribniškim upraviteljem prepričan, da v tako pozni jeseni ni pričakovati, da bi skupina roparjev prišla na Kranjsko.⁵⁶

Spomladi 1779 ribniški grad in obzidje po požaru še vedno nista bila popravljena, zato je Gvido grof Kobenzl svojemu novemu oskrbniku Jožefu Repetiču v enem od pisem polagal na srce, da je njegova prva skrb zaščita premoženja. Nadalje je Kobenzl junija 1782 oskrbniku v pismu poročal, da je tudi v Gorici nastala panika zaradi roparjev in da se je pozneje tja vrnila vojska in pomirila meščane; tako se ni ničesar več bati. Gorica je namreč imela stalno vojaško posadko. Kljub temu je pripomnil, da bi bilo za vse dobro, če bi »vojaška straža« prišla tudi na Ribniško. Le nekaj tednov zatem je Kobenzla zanimalo, ali je bila panika zaradi prihajajočih roparjev neutemeljena, saj bi se sedaj že moralo kaj slišati o njih. Obenem je oskrbniku svetoval, naj v Ribnici ostane 18 vojakov.⁵⁷ Čez nekaj dni pa mu je iz dvorca Lože, kjer je preživel poletne mesece, napisal, da vojaki, četudi so mirni, niso vedno najboljši gostje. Obenem ga je podučil, da jih mora v primeru nevarnosti sprejeti, da se ohrani mir.⁵⁸

Kljub kritikam in nasprotovanjem glede pomoči podložnikov pri varovanju določenih gradov in naselij so leta 1760 dolenskim gospostvom razdelili orožje, ki je bilo deloma neuporabno. Očitno je bilo nasprotovanje postojnskega okrožnega glavarja tako vplivno, da so orožje priskrbeli samo enemu gospostvu na Notranjskem – Jami (s sedežem v Predjamskem gradu), ki je bilo v lasti Kobenzlov. Le redka dolenska gospostva so orožje zavrnila: med njimi Boštanj,⁵⁹ Krško,⁶⁰ Radeče,⁶¹ Slatnik,⁶² Mokronog⁶³

⁴² ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 15. 6. 1768.

⁴³ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 21. 5. 1768.

⁴⁴ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 27. 6. 1768.

⁴⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 25. 6. 1768.

⁴⁶ Karaman, Prilog, str. 144.

⁴⁷ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 22. 6. 1768.

⁴⁸ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 21. 5. 1768.

⁴⁹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 21. 8. 1768.

⁵⁰ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 24. 8. 1768.

⁵¹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 26. 8. 1768.

⁵² ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 26. 8. 1768.

⁵³ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 26. 8. 1768.

⁵⁴ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 10. 10. 1768.

⁵⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 14. 10. 1768.

⁵⁶ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 14. 10. 1768, deželno glavarstvo pa ga kljub temu pošlje vsem trem okrožjem (ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 15. 10. 1768). Poročila je pošiljal tudi pogosto skeptični novomeški okrožni glavar, poleg njega pa še upravitelj gospostva Kočevje (14. 10. 1768, 13. 10. 1768).

⁵⁷ ARS, AS 774, šk. 24, 7. 6. 1782, 22. 6. 1782.

⁵⁸ ARS, AS 774, šk. 24, 5. 7. 1782.

⁵⁹ ARS, AS 7, šk. 24, št. 14, 24. 9. 1773.

⁶⁰ ARS, AS 7, šk. 24, št. 14, 21. 9. 1773.

⁶¹ ARS, AS 7, šk. 24, št. 14, 27. 9. 1773.

⁶² ARS, AS 7, šk. 24, št. 14, s. d.

⁶³ ARS, AS 7, šk. 24, št. 14, 27. 9. 1773.

in Kostanjevica, kjer je bil spomin na podobne rope še kako živ. Gospodstvo Mokrice⁶⁴ pa je celo zapisalo, da ima dovolj svojega orožja. Med gospodstva so razdelili od deset do več kot trideset pušk (glej tabelo 1). V požaru v Ribnici leta 1778 je v grajskem poslopju zgorelo 60 pušk, ki so jih dobili za varstvo pred roparji. Leta 1768 so tako uradniki menili, da je Dolenjska najbolj ogrožena in da je največji pritisk roparjev na območju med Ložem in Cerknico.⁶⁵

Tabela 1: Količina orožja po dolenjskih gospodstvih okoli leta 1770

Gospodstvo	Število pušk
Ruperč vrh ⁶⁶	20
Metlika, mesto	10
Metlika, gospodstvo	10
Pobrežje	30
Črnomelj	15
Poljane	20
Kočevje	20
Ribnica	20
Ortnek	12
Žužemberk	15
Čušperk	15
Turjak	20
Poljane	18
Smuk	12
Pleterje	17
Kostanjevica, samostan	32
Otočec	20
Šrajbarski turn, Krško	19
Višnja Gora, mesto	12
Kostel	31
Višnja Gora, gospodstvo	19
Jama	10
Novo mesto	12

Kulturne podobe Osmanskega cesarstva in osmanskih podložnikov

Spomin na strah pred roparji in roparskimi skupinami, ki so ropale v drugi polovici 18. stoletja, se je pomešal s spominom, polnim negativnih podob o turških roparskih vpadih v 15. in 16. stoletju, oziroma v omejenem obsegu do drugega obleganja Dunaja in miru leta 1699. A ker je obramba pred Osmanskim cesarstvom zaznamovala politično in religiozno identiteto habsburške monarhije, saj je omogočila ponovni vzpon habsburškega cesarstva, se je del te protiturške propagande ohranil.

Propaganda o nevarnem »Turku« je z mirom v Požarevcu 1718, ki je habsburški monarhiji odprl

pomemben gospodarski prostor, zgolj nekoliko stopila v ozadje. Osmansko cesarstvo ni bilo več prvi sovražnik, temveč gospodarski prostor priložnosti, ki naj bi ga izkoriščala zlasti novoustanovljena Orientska kompanija. S tesnejšimi trgovskimi stiki je v ospredje stopila druga nevarnost, ki je ogrožala »zdravje državnega telesa«⁶⁷ – kuga. Osmansko cesarstvo naj bi »razširilo« kugo, ki je leta 1713 zajela tudi prestolnico monarhije; tudi kuga leta 1738 naj bi prišla iz Osmanskega cesarstva. Cesar Karel VI. je tako tudi na predlog sosednjih držav, med njimi Beneške republike, leta 1728 začel z gigantskim projektom vzpostavljanja sanitetnega kordona na 1900 km dolgi meji, ki je Osmansko cesarstvo ločevala od Vojne krajine, ozemlje pa se je raztezalo od Jadranskega morja in Like do Karpatov. Počasi, korak za korakom, naj bi mejo zapirali z neprehodnimi jarki, ograjami in vojaškimi stražami, ki naj bi bile tako gosto postavljene, da bi se lahko obveščale med seboj – od ene do druge naj bi se slišalo opozorilne topovske strele. Kordon naj bi stražili krajišniki, pogosto pa posebne enote serežanov.⁶⁸

45 ur dolga meja, kot so jo opisale oblasti v Vojni krajini, v nasprotju z velikimi idejami dvornih oblasti ni bila obvladljiva. Na pomembnih trgovinskih povezavah so postavili karantene, t. i. »Kontumazstationen«, skozi katere so morali mejo prehajati ljudje, živina in blago. Ob nevarnosti epidemije je bila vzpostavljena 21-dnevna karantena. Leta 1770 je takšno postojanko opisal Schumacher, prevajalec in sopotnik Johanna Casparja Steubeja, ki je mejo prečkal pri Schuppaneku ob Donavi v Banatu. Kvadratno postajo sta zapirali bodičasti palisadi z dvema stolpoma. V tej »zgradbi« so bili prostori med sabo strogo ločeni, da ne bi prihajalo do stikov. Tam so morali popotniki in blago preživeti kontumacijsko dobo 21 dni. Veljala je stroga prepoved vsakršnega stika ali dotika. Vsak, ki bi se česar koli dotaknil, bi moral v karanteno. Hrano, ki jo je zagotavljala gostilna, so jim dostavljali s pomočjo mobilne mize, denar so morali razkužiti v kisu.⁶⁹ Politiko strogih karanten je Jožef II. na potovanju v Vojno krajino in Trst leta 1775 označil kot smešno, sistem zdravstvene preventive s sanitetnimi kordoni pa kot veliko oviro za trgovanje. Zahteval je njuno odpravo oziroma zmanjšanje sanitetnih kordonov.⁷⁰ A že pred to reorganizacijo je bil gigantski projekt vse prej kot učinkovit. Edini delujoči del sistema je bilo obveščanje krajišnikov, ki so, postavljeni po kordonu, opazili, da so kordon prešli turški podložniki in v letih najhujših pritiskov roparskih skupin samo povečevali splošno paniko. Posebej nemirna je bila meja, ki je od leta 1746 pripadala

⁶⁴ ARS, AS 7, šk. 24, št. 14, 25. 9. 1773.

⁶⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 2. 9. 1768.

⁶⁶ ARS, AS 7, šk. 24, oktober 1760 in nedatiran iz leta 1760, ki skupaj vsebuje popis 336 kosov orožja, ki so ga razdelili deželskim sodiščem.

⁶⁷ Tako politiko poimenuje Erna Lesky. O strahu pred boleznijo, zlasti kugo, glej tudi Bratož, Med naravnim in družbenim, str. 713–734, in Bratož, Peste sul, str. 73–94.

⁶⁸ Roksandić, Posavska krajina, str. 77.

⁶⁹ Stollberg-Rillinger, *Maria Theresia*, str. 668–669.

⁷⁰ Dickson, *Finance*, str. 251–252, ustanovljena je bila leta 1753.

Razdelitev karlovskega generalata po reformi leta 1746 (Feletar, Hrvatske povijesne ceste, str. 41).

polkoma karlovskega generalata v Otočcu in Liki, na osmanski strani pa so bili to predvsem Bihaški pašaluk in njemu podrejena (vojaška) glavarstva. Kordon je nadzorovala posebna sanitetna komisija, ki je bila po potovanju Jožefa II. v Vojno krajino prav tako razpuščena. Le redki vojaški poveljniki so si drznili sistem odkrito kritizirati, kot je leta 1761 storil grof Benvenuto Petazzi.⁷¹ Tudi leto pozneje je opozarjal, da straža na meji ne zadošča in da roparske skupine pač pridejo mimo straž serežanov, na katere streljajo, in četudi vojaki sprožijo alarme, roparji prej uidejo.⁷²

V očeh osrednjih oblasti so ljudje in prostor na drugi strani, tujci, postajali simbol nečistega in nevarnega. A kot del oddaljenega cesarstva so na dvoru in pri plemiških elitah osmanski podložniki postajali zaupanja vreden trgovec, prijatelj, pa tudi nasprotje krščanskim vrednotam.

Kranjske deželne oblasti so ohranjale zgodovinski spomin na prevlado nad osmansko vojsko. Poleg tega so Osmansko cesarstvo vedno bolj dojemale kot problem. Lokalno usradništvo praviloma ni iskalo vzrokov za nove napade roparskih skupin, ki so prihajale iz Osmanskega cesarstva, ampak je zgolj gasilo požar. Kranjske deželne oblasti karlovskega generalata niso odkrito obtoževale za povečanje števila vpadov roparskih skupin in posledično slabšanje javne varnosti na Kranjskem, so pa splošne politične, družbene in gospodarske razmere v generalatu nedvomno pripomogle k povečanju pritiska roparskih skupin

na Kranjsko. Na številnih zasedanjih, na katerih so se ukvarjali predvsem z varnostjo najpomembnejših gospodarskih oziroma trgovinskih poti, so Kranjci vojaške oblasti v Vojni krajini videli kot zaveznika pri zagotavljanju večje varnosti in prepričevanju dvora, da bi odobril dodatna sredstva za financiranje vojaških posadk, ki naj bi skrbele zlasti za javno varnost na posebnem socialnem prostoru ceste – torej za trgovce, njihove uslužbence furmane, popotnike in pošto. Vsi pa so za poslabšanje javne varnosti krivili predvsem skupine pravoslavne prebivalstva iz Bosne. Šele po prijetju nekaterih roparjev so kranjske deželne oblasti v enem od svojih poročil leta 1775 odkrito napadle politiko komerčnega konsensa, v poročilo pa so vpletle tudi motiv »nevarnega drugega«, lenega podložnika ter vojaškega dezerterja iz Vojne krajine. V 60. letih so namreč za težave krivile tako kranjske kot krajišniške dezerterje. V poročilu so tudi zapisale, da je bila Kranjska zaradi premika meje z Osmanskim cesarstvom 180 let »rešena« roparskih vpadov, vse dokler ni komerčna komisija iz vneme pri preganjanju tihotapcev s soljo med Postojno in Uncem postavila nekaj čuvajnic, v katere je nastanila hrvaške vojake. Ti so po dolgem in počez prečesali omenjene gozdove ter dobro poznali vse kraje in njihovo gmotno stanje. Ker niso imeli veliko zadolžitev in ker so že imeli načrte, kaj bodo v prihodnosti počeli, so pogosto jahali po gozdovih, da bi jih bolje spoznali. Ker so jih veliko ubili in so nekateri umrli po svojih domovih, je ta nevarnost počasi minila, so zapisale. Dodale so: »Če bodo nadzorne točke t. i. 'solne komande' za preprečevanje tihotapljenja ponovno uporabljale 'Hrvate', se bo zgodilo enako.« Ti nadzorniki bodo prejahali vse poti in se potem vrnil domov. Ker niso vajeni dela, se bodo hitro začeli združevati v roparske bande, da bi preživeli, in se

⁷¹ Petazzi je bil poveljnik Vojne krajine do leta 1763. Za kratek čas ga je nasledil baron Filip Levin Beck (1763–1764), ki pa nikoli ni prišel v Vojno krajino. Šele leta 1768 so imenovali novega poveljnika Franza Preissa, ki je bil namestnik že od leta 1764. V tem času se je pritisk roparjev nekoliko zmanjšal (Beck, *Otočaner*, str. 82, 83).

⁷² ARS, AS 6, šk. 83, 20. 9. 1762 in 4. 11. 1762.

spet ukvarjati z ropanjem. Zato je komisija menila, da morajo tobačni in solni nadzorniki »ibrajerterje« ali uradne vojske opustiti, da bi bila dežela varna.⁷³

Vprašanje opredelitve pomena označbe tega ali onega posameznika kot »Vlaha/uskoka« ostaja odprto, v splošnem pa naj bi ta pojem bolj kot versko ali etnično skupino označeval polnomadske skupine prebivalstva, ki so jih na depopularizirana območja ob meji (v Vojno krajino) naseljevali tako v habsburški monarhiji kot v Osmanskem cesarstvu, zlasti na kraška območja. V Osmanskem cesarstvu se omenjajo nekatera središča »roparjev«, in sicer leta 1736 Velika Kladuša, v 60. letih pa Bihaška krajina/serhat z glavarstvi (kapudans) ob srednjem toku Une: Ostrožac, Krupa in Cazin. Postal so prototip »drugega« in nevarnega. Po mnenju Benvenuta Petazzija naj bi bila v začetku 60. let roparska »gnezda« naselja Ravnice. Skladno z mirovno pogodbo je omenjeni poveljnik karlovskega generalata glavarja v Ostrožcu pozval, naj preda 40 poimensko navedenih roparjev, da bi vrnil ukradeno premoženje in bili kaznovani.⁷⁴ A so jim poslali samo nedolžne ljudi, je menil Petazzi.⁷⁵ Vse oblasti, tako v Vojni krajini kot na Kranjskem, so roparskim skupinam pripisale podobno organizacijo, kot jo je do leta 1745 na najnižji stopnji poznala krajišniška vojska, s harambašo kot vodjem. Spomin na ropanja teh skupin, ob izraziti demonizaciji uskoka/Vlaha roparja, so ohranjali zlasti v Kostanjevici. Tam so dali v spomin na rop samostana Francu Jelovšku naslikati fresko, ki je zaradi drugih, za deželne oblasti spornih praks kostanjeviškega opata že v času nastanka postala tarča kritik.⁷⁶

Del roparskih skupin naj bi sestavljali vojaški beguni, četudi so poročila lokalnih oskrbnikov in upravnikov gospostev v drugi polovici 18. stoletja pri takšnem obtoževanju precej previdna. Nekoliko sicer izstopa poročilo iz Bakra leta 1762; napisal ga je italijansko govoreči upravitelj, ki je osmanske roparje enačil s Hrvati, njihovo nošo pa primerjal z nošo Dalmatincev, ki jo je kot uradnik v obmorskem naselju poznal.⁷⁷ Povsem drugače je bilo leta 1738, ko so deželne oblasti in prior kostanjeviškega samostana za rope najprej obtožili naseljene krajišnike iz Žumberka. Skupino naj bi vodila beguna, ki sta prej živela v Žumberku, potem pa se preselila na osmansko ozemlje. S pomočjo osmanskih oblasti so roparje iskali preko meja monarhije. Nekaj so jih našli in usmrtili.

Tako je npr. leta 1766 odmevala usmrnitev Sekana Mandića iz roparske skupine, ki jo je vodil harambaša Janko Similjanić (Similianic). Vsem oblastem so poslali seznam roparjev, ki jih je izdal omenjeni ropar. V skupini je bilo nekaj kristjanov in nekaj muslimanov. Med njimi naj bi bila tudi dva krajišnika dezerterja, eden iz ogulinskega, drugi iz otočanskega polka.⁷⁸ Opis je zanimiv, saj so Janka Similjanića tudi sumili, da je vodil roparje, ki so leta 1768 napadli Ribnico. Sekan Mandić je kot člane roparske skupine, ki ga je zajela, navedel le bosanske podložnike. A med njimi naj bi bil tudi vojaški ubežnik Auran N., ki naj bi »pred leti« stražil v Postojni. Poznal je torej okolje, v katerem je skupina želela ropati. Drugi člani tolpe naj bi bili stari med dvajset in trideset let. Pet roparjev, vključno s poveljnikom, je bilo podložnikov glavarja Bresilovića v Ostrožcu, glavarstva v Bihaški krajini. Le harambaša je bil starejši, imel je okrog 40 let. Obleka naj bi bila razpoznavni znak posameznika, zato se včasih v poročilih o ropih teh roparskih skupin pojavljajo omembe plaščev, za katere so vsi vedeli, da so del vojaške uniforme krajišnikov. Tako je bilo tudi z roparsko skupino, ki je prišla v Ribnico. Vsi roparji naj bi nosili rdeče telovnike (suknjiče brez rokavov), dolge hlače, opanke in rdeče čepice, plašče pa so našli v njihovem »zapuščenem taboru«.⁷⁹

Po Napoleonovem pohodu leta 1798 so po ropih praviloma »odročnih hiš« tako lokalne oblasti kot okrožni glavarji v Postojni in Ribnici krivdo pripisali dezertertjem iz cesarskih polkov, saj je bilo vojakov povsod veliko. Okrožni uradi so bili še veliko bolj neposredni: po ropu odročnih hribovskih zaselkov Kovk in Otlica (nad Vipavsko dolino)⁸⁰ so »hordo« po zunanem videzu opredelili kot vojaške dezerterte, že nekaj dni pozneje pa je postojnski okrožni glavar napisal, da gre za »hrvaške dezerterte«. Na podoben način so poročali tudi po ropu, ki se je kmalu zatem zgodil v ribniškem gospostvu.⁸¹

V ljudskem spominu se je strah pred »vlaškimi roparji« povezal z drugimi elementi nevarnega »drugega«, z že skoraj magičnimi značilnostmi. Skupine moških naj bi živele v jamah, napovedovali naj bi vreme; pred ropanji »martolozov« ponoči ni bilo varno nobeno človeško bitje, a po drugi strani podnevi niso imeli moči komur koli škodovati. Podnevi naj bi bile posebej v nevarnosti ženske, saj bi jih lahko ugrabili.⁸² Motiv »nevarnih roparskih kremljev« srečamo že v Valvasorjevih opisih, pa tudi stoletja pozneje. Demonizacijo tujega roparja kaže tudi uradno poročilo iz

⁷³ ARS, AS 6, šk. 83, 15. 3. 1775.

⁷⁴ Vojaški poveljniki in sandžakbegi v sandžakih so imeli široka pooblastila in so lahko delovali precej samostojno, lahko so sprejemali odločitve in celo širili svoje ozemlje (prim. Kreševljaković, *Kapetanije*).

⁷⁵ ARS, AS 6, šk. 83, 8. 7. 1762 in 24. 7. 1762.

⁷⁶ Mlinarič, *Napad Uskokov*, str. 105.

⁷⁷ Vsi so imeli bele hlače, nogavice deloma bele, deloma črne, deloma zelene ali rdeče, deloma takšne, kot so uniforme karlovskega generalata, zlasti primorske krajine. Kar se tiče čevljev, so imeli »natikače«, kakršne nosijo v Dalmaciji (ARS, AS 7, šk. 83, 9. 7. 1762).

⁷⁸ ARS, AS 7, šk. 59, 8. 8. 1766, seznam je poslal glavar iz Rakovice.

⁷⁹ ARS, AS 7, šk. 59, 15. 4. 1766.

⁸⁰ ARS, AS 14, šk. 304, 3349, 2. 6. 1798, 3551, 5. 6. 1798.

⁸¹ ARS, AS 14, šk. 304, 4748, 1. 8. 1798. 10. julija 1798 so iz Celovca, torej s sedeža višjega kazenskega sodišča, zahtevali, da se stori več za javno varnost, saj so primeri ropov »uradni«, ker je o njih pisal tudi *Laibacher Zeitung*.

⁸² Popit et al., *Od volkodlaka*, str. 72–73.

Žužemberka o roparskih vpadih. Tam naj bi roparji ubili kočevskega podložnika, ki je prišel v mlin; njegovo razkosano truplo naj bi razstavili na šestih različnih krajih.⁸³ Tudi ravnanje kočevskih podložnikov z glavo ubitega roparja leta 1768 opozarja na to, da so roparje dojemali kot nekaj tujega in vsiljivega.

Zgodbi o roparjih in ropu cerkve iz Loškega Potoka kažeta, kako so se »uradni« strah pred roparji in različne novice, povezane z neposredno izkušnjo z roparji, razširile med lokalnim prebivalstvom. Vsaj pri zapisu pesmi o ropu župnišča in cerkve pa je k ohranjanju zgodovinskega spomina na rop verjetno pripomogel tudi oškodovani duhovnik. Ker je bil strah pred roparji v teh desetletjih velik, ne preseneča zapis o tem, da so tisti, ki so pesem znali in so že pomrli, verze peli s tresočim glasom: »Prelubi sveti Jošt tebi, pogledaj na altar / tacim romarjem k sebi, ne daj priti nikdar. Prelub sveti Jerni, vzemi svoj nož v roke / od tukej ga zaženi, tatovam v' serce.«⁸⁴ Očitno se je pesem – in s tem spomin na dogodek – ohranila predvsem v eni generaciji.⁸⁵ Tudi duhovnik, ki je upravljal vikarijat, je bil že nekaj let po ropu premiščen v drug kraj in k drugi cerkvi.

»Staro pesem o ropu cerkve« v Loškem Potoku in zgodbe o martolozih je v prvi polovici 19. stoletja domnevno zapisal duhovnik Janez Zima in zapis predal poljskemu etnologu Emilu Korytku. Ta je objavil še eno zgodbo o roparjih.⁸⁶ Zapisovanje tovrstnega ljudskega izročila je v tem prostoru spodbujal predvsem sin lastnika gospostva Ribnica Jožef Rudež, ki se je v času svojega »izobraževanja« povezal z Jernejem Kopitarjem.⁸⁷ Ko so slovenski etnologi iskali zgodovinski dogodek, ki je pustil pečat v ljudskem spominu in izročilu o martolozih,⁸⁸ vlaških vojakih, ki so jih nekoliko preveč posplošeno enačili s plačanimi vojaki bosanskih obmejnih enot, so dogodek postavljali v čas dokumentiranih vpadov osmanskih milic leta 1528, pozneje pa so našli tudi zapise o ropu cerkve okoli leta 1668, ki naj bi se ohranili v določenih zgodovinskih virih. A neverjetne podobnosti zapisov zgodbe o roparskih martolozih in ropu cerkve so se najverjetneje dokončno izoblikovale po dogodkih leta 1766 in 1798, saj jih označuje kar nekaj elementov in motivov, povezanih z obema epizodama roparskih vpadov, ki so v omenjenih letih prizadeli Loški Potok.

Prvi rop so pripisali roparski skupini turških Vlahov, drugega pa hrvaškim vojaškim dezertarjem. Podatki o prvih so se verjetno ohranili zgolj v gradivu

deželnih oblasti, ki jih tovrstni raziskovalci ponavadi že zaradi strukture gradiva ne poznajo, medtem ko sta o ropih domnevnih vojaških odpustnikov pisala tako glavni uradni časopis *Laibacher Zeitung*, ki je za to leto izgubljen, kot tudi *Lublanske novice*. Ta časopis je julija povzel govorice, da se na Ribniškem »čutijo tatovi in tolovaji«. Poročal je tudi, da so poskusili napasti župnišče v Škocjanu, kjer so ranili hlapca. Oropali so samotno hišo ob cesti, sedaj pa imajo »gneздо« pri Sv. Ani nad Ribnico.⁸⁹ Največji pečat pesmi so verjetno dali dogodki leta 1766, ko so cerkev v Loškem Potoku in tamkajšnjega duhovnika oropali domnevno »vlaški roparji«. Ribniški oskrbnik, ki je poročal o škodi, v svojem kratkem uradnem poročilu leta 1769 ni več omenjal uspešnega lova roparjev leto pred tem, morda zato, ker je bilo poročilo namenjeno samo popisu škode.⁹⁰ Leta 1798 je okoli deset hrvaških roparjev prišlo iz smeri Postojne. Pri Loškem Potoku so našli nože in ostanke ognja. Roparji naj bi okradli in pretepli mlinarja. Odvzeli naj bi mu hrano, obleko, perilo, žepno uro in 40 zlatih dukatov ter mu povzročili za skupno 600 goldinarjev škodo. Blaž Knaus iz Loža je sporočil, da so roparji ujeli tri drvarje, Valentina Knausa, Gašperja Slugo in Jurija Lebstuka, ki naj bi jim kazali pot do Karlovca.⁹¹

Zgodba o »martolozih« v Loškem Potoku naj bi bila povezana z nastankom vasi »pred 250 leti«, kot piše v njenem uvodu. Domnevamo lahko, da so se v ljudskem spominu zgodnejši motivi zgolj povezali z novjšimi dogodki, ki so predstavljali kolektivni strah in zaznamovali vsakdan. V zgodbi o martolozih najdemo tudi element, da po prvem mraku ljudje niso bili več varni pred njimi, zato so Potočani pri kape-li sv. Lenarta postavili zasilno utrdbo, v kateri so se po sončnem zahodu zbirali in ostajali do jutra. Šele takrat so se vrnili v svoje kočje. To je trajalo dolga leta. Zgodba se je nadaljevala z domnevnimi dogodki iz leta 1798. Ljudje iz neke hiše pri Matevljeku so nekoč po sončnem zahodu nekoliko zamudili. Ko so bili ravno pri jedi, so nenadoma prišli roparji ter jih vse ujeli in odgnali. Nikdar več jih ni bilo videti in nikjer več ni bilo sledu o njih. Vsem zgodbam in uradnim poročilom pa je skupen tudi motiv, da se roparji skrivajo v gozdovih. Zaradi skrivališč, ki jim jih ponuja gozd, se lahko skrivajo v zasedi, bežijo in imajo svoje »tabore«.

Po odmevnih ropih leta 1765 so se naslednje leto obvestila o domnevnih vpadih roparskih skupin kar vrstila. Eno od poročil iz kraja, ki je zelo blizu Loškemu Potoku, je poročilo mitničarja na Travi. Vsebuje podobno motiviko, kot je zapisana v omenjeni pri-povedki. Konec junija 1766 se je namreč prejemnik na mitnici na Travi deželnim oblastem pritožil, da se v okoliških gozdovih skriva štirinajstglava roparska

⁸³ ARS, AS 7, šk. 61, 11. 12. 1770.

⁸⁴ Popit et al., *Od volkodlaka*, str. 76, 144.

⁸⁵ Že nekaj let po ropu 1770 je oškodovani vikar prijavil za 260 goldinarjev škode, 157 goldinarjev škode pa so z ropom in drugo škodo, ki so jo povzročili v cerkvi sv. Lenarta, naredili roparji (ARS, AS 7, 61, 23. 11. 1770).

⁸⁶ Popit et al., *Od volkodlaka*, str. 72–73.

⁸⁷ Skubic, *Ribniška dolina*, str. 377, 378.

⁸⁸ Tak je prevod, izvirnikov za pripravo članka ni bilo mogoče preveriti. V izvirnem zapisu so morda označeni kot »Vlahi«.

⁸⁹ *Lublanske novice*, 7. 7. 1798.

⁹⁰ ARS, AS 7, šk. 61, 23. 11. 1770.

⁹¹ ARS, AS 14, šk. 305, 7. 6. 1798.

skupina. Novice, ki so se o roparskem napadu razširile leto pred tem, so očitno povzročile vsesplošno paniko. Vaščani Trave, Srednje vasi, Črnega Potoka, Drage, Podpreske in Podplanine so, kot nadaljuje poročilo, zapuščali svoje hiše, se ponoči skrivali po gozdu, jarkih in gričevju ter skrivali svoje premoženje. Da bi vsaj malo prestrašili roparje, so kurili ognje, na Travi pa so tudi streljali.⁹²

Del roparske skupine, ki je leta 1766 oropala cerkev v Loškem Potoku, naj bi pozneje, kot so govorila uradna poročila, zajeli in ubili krajišniški vojaki. Tudi motiv razčetverjenja roparjev v ljudskem spominu ni nov in nenavaden, saj je šlo za pogosto uporabljeno pravno sredstvo, namenjeno splošni preventivi, torej zastraševanju in s tem odvrčanju od novih zločinov. Tudi trupla med pregonom v Ribnici in na Kočevskem ubitih roparjev so zahtevali razobesiti na kolesa ob glavnih prometnih poteh. Zgodba je bila del novice o gibanju roparske skupine, ki je leta 1766 oropala Loški Potok. Poročilo, ki so ga poslali iz Čabra, je, drugače kot ribniško (navedeno na drugem mestu), navajalo opravičilo, da roparjem niso mogli slediti, ker kmetje niso bili oboroženi, ter da nimajo novic o tem, ali so jim sledili vojaki ogulinskega polka, ki so bili blizu in naj bi jih bilo 40.⁹³ A že kmalu so kranjske deželne oblasti zapolnile vrzeli, povezane s to roparsko skupino. Nadrejeni ogulinskemu polku so v začetku septembra poročali, da so ranili štiri roparje. Našli pa so samo eno truplo, ki so ga nameravali razčetveriti in razstaviti na štirih mestih, tudi ob karolinški cesti.⁹⁴

Zgodba se konča s tipičnim motivom skritih zakladov, češ da še sedaj kažejo kraj, kjer so bila jamska bivališča roparjev. Tam so si predstavljali velikanške zaklade v zlatu in srebru, zlasti pa v cerkvenih predmetih, kelihih in mašnih plaščih. Tudi v tem ljudskem izročilu se prepletajo elementi, ki so bili del retorike lokalnih uradnikov in drugih avtoritet, pomešani z novicami, ki so očitno prav z njihovo pomočjo dosegle lokalno prebivalstvo. Določene novice so se preoblikovale v zgodbe in se v lokalnem kolektivnem spominu vedno znova spreminjale.

Razmere v karlovškem generalatu in Vojni krajini

Drobci v različnih poročilih, ki so jih ob roparskih vpadih pošiljali deželnim uradom, dajejo slutiti, da krivde za roparske vpade na Kranjsko niso nosili samo »bosanski roparji«, ampak tudi krajišniki. Razmere v Vojni krajini so bile zelo zaostrene. Po mnenju enega najvplivnejših zgodovinarjev Karla Kaserja je ravno v tem času potekal proces ključnih družbenih sprememb v Vojni krajini, svoje pa so dodale še klimatske spremembe, ki so večkrat na kocko postavile osnovno

preživetje. Na problem politike habsburškega dvora do Vojne krajine, ki je pogosto izvajala prehude pritiske na lokalno prebivalstvo in je lahko vodila tudi v večjo pojavnost roparskih skupin, je opozoril tudi Roksandič.⁹⁵ V zadnjem razcvetu študij o Vojni krajini namreč mlajša generacija raziskovalcev poudarja pomen okoljskih dejavnikov ter politično-teoretskih in praktičnih okoliščin, ki so se udeležile prav v Vojni krajini.⁹⁶ Roksandič je tako politični odnos habsburške monarhije do jugovzhodnega dela države označil kot »apostolsko misijo«, saj je, ko je v začetku 18. stoletja Osmanskemu cesarstvu iztrgala eno najplodnejših evropskih ravnin, imela z novim ozemljem velike načrte. A južni del habsburške monarhije je premogel tudi področja, ki so bila gospodarsko povsem zaostala in na katerih je začela država izvajati intenzivne reforme in discipliniranje podložnikov.⁹⁷ Karlovški generalat je skupaj z dolgo mejo z Osmanskim cesarstvom predstavljal popolno nasprotje novopridobljenim ozemljem, saj je bil prenaseljen, zlasti pa zaradi okolja posebej izpostavljen klimatskim dejavnikom. Svoje je k težkim življenjskim razmeram prispevala tudi naraščajoča krajišniška služba.

Zato ni nenavadno, da je Jožef II. na potovanju po Vojni krajini ta prostor označil kot zelo reven. Tako je zgolj potrdil podatke, ki jih navaja K. Kaser in ki dajejo slutiti, da je šlo v resnici za zelo revno območje. Tako je bilo v času stiske povsem mogoče, da so začeli moški, po vsej verjetnosti nekdanji vojaki ali vojaški beguni, ropati tudi v precej oddaljenih, a bogatejših krajih. V poročilu je cesar še dodal, da sta Karlobag in Senj mesti revežev, na Reki pa ljudje umirajo od lakote.⁹⁸ Tako je cesar, ki je pogosto kritiziral gospodarske razmere v določenih delih monarhije, opisal rezultate procesa, ki se je začel leta 1745. Nasledstvena vojna in zunanjepolitični pritiski so namreč monarhijo finančno in politično spravili na kolena. Področje, na katero so zelo zgodaj posegli z reformami, je bila reorganizacija Vojne krajine. Reformisti so, sledeč ideologiji pridnosti, ki je podložnika dojemala kot premalo produktivnega oz. lenega, malodane utopično zahtevali učinkovite vojake in obenem samozadostne kmete. Vojaški upravi in prebivalstvu Vojne krajine so vsaj v karlovškem generalatu postavili v marsičem nasprotujoče si zahteve, vse v duhu vseobsegajočega socialnega discipliniranja in ideologije pridnosti, ki je od podložnika zahteval večjo učinkovitost in produktivnost; tudi od krajišnikov, ki so jih tudi v času miru k vojaški obveznosti najpogosteje poklicali poleti, pa naj je šlo za vojaške posadke na sanitetnem kordonu ali za vojaške okrepitve pri različnih nalogah zagotavljanja javne varnosti in nadzora nad trgovino. V »obdobjih

⁹² ARS, AS 7, šk. 59, R-2-4, 30. 6. 1766.

⁹³ ARS, AS 7, šk. 59, 16. 8. 1766.

⁹⁴ ARS, AS 7, šk. 59, 1. 9. 1766.

⁹⁵ Roksandič, Posavska krajina, str. 77.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Prav tam, str. 64.

⁹⁸ Dickson, *Finance*, str. 251–252, ustanovljena je bila leta 1753.

miru« naj bi krajišniki vojaško službo opravljali 90 dni.⁹⁹ Noben raziskovalec še ni odgovoril na vprašanje, koliko krajišnikov je bilo poleti v drugih deželah, ki so jih z deželnim ali državnim denarjem vzdrževale, da bi pomagali pri zagotavljanju javne varnosti ali izvajali trgovinski nadzor. Po reorganizaciji leta 1745 so največji pritisk občutili prav možiki v karlovškem generalatu, kjer je bilo v vojsko vpoklicanih kar 75 % vseh za vojsko sposobnih mož. To je prispevalo tudi k večjemu številu dezerterjev. Ponavadi je bilo izvajanje vojaških nalog omejeno na poletni čas, torej na čas, ko bi krajišniške družine najbolj potrebovale dodatno delovno silo, saj so bile popolnoma odvisne od samooskrbe. Ravno v času temeljnih sprememb v organizaciji Vojne krajine je prišlo do najhujšega pritiska vlaških roparjev na tisti del Kranjske, ki je bil najbližje Vojni krajini in Bosni, torej v Beli krajini, na Kočevskem, Ribniškem, Bloški Polici in naprej proti t. i. »komercialni« cesti Dunaj–Trst.

V zgodovinopisju se je uveljavila teza, da je reorganizacija Vojne krajine leta 1745 sprožila proces militarizacije družbe. Karel Kaser tako trdi, da vojaška služba krajišniškim svobodnim kmetom do reorganizacije leta 1745 ni pomenila velikega bremena, saj so varovanje Vojne krajine prevzemale plačane vojaške posadke obmejnih utrd.¹⁰⁰ Tudi poveljnik Vojne krajine Benvenuto Petazzi je leta 1761 opozarjal na spremembe, ki so se v Vojni krajini zgodile v času njegove vlade. Po njegovem mnenju naj bi v času generala Scherzerja¹⁰¹ tu vladale drugačne razmere, saj so bili graničarji na svojih domovih, turški roparji pa niso imeli nobenega kranjskega ubežnika, ki bi jih vodil po sicer nepoznanem terenu.¹⁰² Zato se je vzpostavila simbioza svobode (svobodne posesti), vojaške službe in zemljiške posesti. Med krajišniki, z izjemo poveljnikov, ni bilo družbenostatusnih in ekonomskih razlik, vojaški poveljniki (vojvode) pa so imeli zgolj vojaško oblast.¹⁰³

S spremembo načina financiranja Vojne krajine leta 1745 se je začelo temeljno družbeno prestrukturiranje, ki se je končalo okoli leta 1770 ter sta ga zaznamovali militarizacija in birokratizacija družbe. Vojna krajina je sicer še delovala kot varnostni korдон, a s stališča monarhije je bila njena pglavitna naloga napolniti 11 polkov, ki so se borili v velikih vojnah po Evropi. Leta 1760 je po nekem poročilu vojnega sveta v avstrijskih vojaških enotah sodelovalo 25.199 krajišnikov, pri čemer so verjetno upoštevali celotno Vojno krajino in Transilvanijo, ki je bila pod

vojaško upravo. Ob koncu vojne (1763) so v Vojni krajini ocenjevali, da razpolagajo s 49.800 vojaki.¹⁰⁴

Ekonomske razmere v Vojni krajini je določalo še nekaj specifičnih okoliščin. Prodaja zemlje je bila z zakonom iz leta 1754 skoraj nemogoča, je pa bilo od srede 18. stoletja posameznikom omogočeno, da so delo iskali tudi zunaj Vojne krajine.¹⁰⁵ Prevladovala je blagovna menjava, gotovine je bilo v Vojni krajini malo, kar je še dodatno oteževalo plačevanje davkov. Gotovina je bila zelo zaželen plen roparjev, četudi so včasih odnašali precej nenavadne stvari. Trgovska in obrtniška središča so bila redka, čeprav so jih centralne oblasti v drugi polovici 18. stoletja s političnimi in gospodarskimi usmeritvami kameralizma spodbujale. Mestne oblasti v Črnomlju so se še leta 1736 po ropu samostana v Kostanjevici pritoževale, da niso dobile obvestil o ropu, in menile, da je skozi mesto skupina zagotovo potovala, a da ji niso posvečali pozornosti. Roparska skupina je bila povsem podobna drugim skupinam krajišnikov z otovorjenimi konji, ki so pogosto prihajali v Črnomelj in prodajali svoje blago.¹⁰⁶ Kako slabe so bile splošne ekonomske razmere v karlovškem generalatu, priča tudi dejstvo, da v njem nikoli niso uvedli takse za plačilo ene od dveh uniform, ki so ju po reformi dobili krajišniški vojaki, kot so storili v preostalih generalatih Vojne krajine. Denarni obtok je bil namreč tu majhen. Prav v karlovškem generalatu je bil, sodeč po številnih spremembah uvedenih davkov, davčni pritisk najhujši. Leta 1774 pa so tudi v njem kot zadnjem od generalatov uvedli t. i. »Dienstkonstitutivum«, to je delno povračilo stroškov družinam, ki so prispevale več kot enega vojaka. S tem sistemom so revnim družinam povrnilo večino sredstev, ki so jih morale plačati z zemljiškim davkom in glavarino. Na ta način naj bi postali pobegi pred vojaško dolžnostjo manj privlačni. Že leta 1779 so zemljiški davek znižali za 6 %, glavarino za moške, ki ne služijo v vojski, pa so v tem generalatu za razliko od preostalih generalatov Vojne krajine¹⁰⁷ povsem odpravili. Strinjati se je treba s Karlom Kaserjem, ki trdi, da je zniževanje davkov vsakih nekaj let delovalo, da so bile splošne gospodarske razmere zelo slabe. To posebej velja za karlovški generalat, ki je obsegal Liko, kjer so se davčni prihodki države zmanjšali kar za 26,5 %. To je mogoče pripisati tudi popolni odpravi davka na pašne površine, a Kaser na to ne opozori.

To domnevo dodatno potrjuje podatek iz leta 1785, ko je po generalatu divjala živinska kuga. Največ poginulih živali je bilo med drobnico. Eno izmed uradnih poročil je trdilo, da zaradi pogina živali niso mogli posaditi polovice posevkov. Podatek o velikem deležu poginule drobnice opozarja tudi na

⁹⁹ Kaser, *Freier Bauer*, str. 461, citira Hietzingerja.

¹⁰⁰ To trditev bi bilo treba v prihodnje nekoliko omiliti, saj je splošno znano, da so krajišniške enote sodelovale v vseh večjih vojaških spopadih habsburške monarhije, vsaj od leta 1699 tudi na zahodnih bojiščih.

¹⁰¹ Leopold Scherzer je bil poveljnik karlovškega generalata med letoma 1748 in 1754, Petazzi pa med letoma 1754 in 1763.

¹⁰² ARS, AS 7, šk. 83, 20. 9. 1762 in 4. 11. 1762.

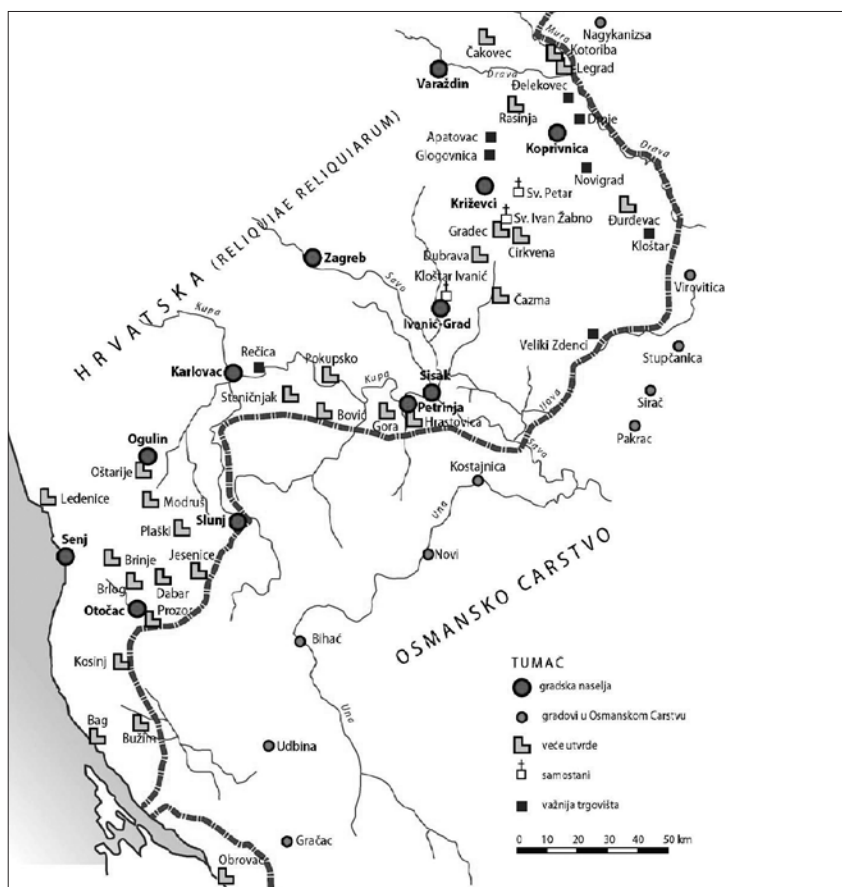
¹⁰³ Kaser, *Družbene spremembe*, str. 351–351.

¹⁰⁴ Dickson, *Finance*, II, str. 535.

¹⁰⁵ Kaser, *Freier Bauer*, str. 483, 494.

¹⁰⁶ Mlinarič, *Napad Uskokov*, str. 102.

¹⁰⁷ Tam je glavarina ostala do leta 1800.

Centri in utrdbе v Vojni krajini (Feletar, Hrvatske povijesne ceste, str. 32).

koncentracijo obdelovalne zemlje pri sorazmerno majhnem delu prebivalstva (delež poginule drobnice je bil 85 %, volov pa 2,8 %).¹⁰⁸ Pri zemljiški izmeri iz leta 1804 so ugotovili, da večina obdelovalne zemlje v karloškem generalatu sodi v III. kategorijo (54 %). Državne oblasti so že v 18. stoletju ugotavljale, da sta regimento v Liki in Otočcu prenaseljena in da je preskrba z živežem zaradi kvalitete zemlje in neustreznih obdelovalnih tehnik nezadostna.¹⁰⁹ Da je bilo stanje kmetijstva v politično tako želeni samozadostni Vojni krajini vse prej kot zadovoljivo, priča še eno poročilo: v prvi polovici 19. stoletja so v karloškem generalatu ugotavljali veliko pomanjkanje plugov, bran in delovne živine.

Davčni sistem pa se je še naprej spreminjal: skladno z jožefinskimi reformami so leta 1787 bistveno znižali davek, ki je bil od tedaj naprej odvisen od donosnosti zemlje in poljščine, ki so jo pridelovali. Za polja so plačevali zgolj 48 % prvotnega davka. V 90. letih 18. stoletja so davke še znižali, četudi se je razlika med skupno pobranimi davki med letoma 1786 in 1791 zmanjšala zgolj za 12 %.¹¹⁰ Količina pobranih

davkov se je v karloškem generalatu zmanjševala vse do leta 1846.

Po davčnih spremembah v karloškem generalatu leta 1779 se je počasi zmanjšal tudi pritisk roparskih skupin na Kranjsko, z izjemo vojnega časa ob koncu 18. stoletja. Takrat so kranjske deželne oblasti ponovno menile, da ropajo skupine vojaških begunov ali krajišniških vojakov, ki se vračajo v Vojno krajino in napadajo predvsem odročne hiše.¹¹¹ Zato so v kranjskih razmerah ravno v tem generalatu uvedli pomoč v žitu, ko ga je primanjkovalo, ter njegovo vračilo v času, ko ga je bilo več. Žito bi morali prevzeti v Karlovcu, a to zaradi pomanjkanja vlečne živine pogosto ni bilo mogoče. To se je npr. zgodilo med veliko eksistenčno krizo v letih 1764–1766, katere vzroke so oblasti pripisale zaporedju sušnih let, pogostih neurij in »napadov glodavcev«.¹¹² O nekaj slabih letinah so poročali že leta 1759.¹¹³ V polke so takoj poslali večje količine žita, za katerega ni znano, ali so ga kdaj vrnili. Četudi so prebivalce v času eksistenčnih kriz podpirali na podlagi načel naravnega prava, je bila uprava Vojne krajine upravno gledano še vedno vojaška.

¹⁰⁸ Kaser, *Freier Bauer*, str. 481.

¹⁰⁹ Prav tam, str. 476–477.

¹¹⁰ Prav tam, str. 462–466.

¹¹¹ Prav tam, str. 459–461.

¹¹² Prav tam, str. 480.

¹¹³ Karaman, *Prilog*, str. 143–145.

Prav v času te krize je prišlo do hudega pritiska roparskih skupin na Kranjsko, kriza pa naj bi bila najhujša leta 1766, ko naj bi se izselilo veliko družin. Podobne razmere so vladale tudi v določenih regijah drugih delov monarhije.

Roparski napad na Ribnico leta 1768

Ribnica ni bila povsem na glavni poti roparskih skupin, ki so po redko poseljenem delu Žumberka in Čabra pod Snežnikom vpadale v najranljivejši del živahne in bogate gospodarske povezave – t. i. komercialne ceste, ki je edino pomembno pristanišče v monarhiji, Trst, povezovala z glavnim mestom države.¹¹⁴ Ribnica pa je vendarle ležala na širšem območju, po katerem so roparske skupine iz Vojne krajine prihajale na Kranjsko. Tudi za to zaledje so kranjske deželne oblasti že predvidele posamezne vojaške postojanke in določile mesta, kjer so z alarmi zbrale podložnike, da so vojakom pomagali pri preganjanju roparskih skupin. Če leta 1767 ni bilo veliko pravih ali »lažnih poročil« o domnevnih vpadih roparskih skupin, se je leto 1768 začelo povsem drugače. Že maja so poročali, da naj bi se v okolici Čabra zadrževalo več roparjev. Najprej so poročali o domnevno šestih roparjih, ki so napadli kočevskega podložnika Drogarja (Dragarja?). Po drugem poročilu pa naj bi na tem območju opazili kar 40 roparjev. Upravnik gospostva Ribnica Andrej Widmayer je že v začetku maja zaprosil za vojaško posadko.¹¹⁵ Strah pred roparji je bil velik in tako so se številke o velikosti roparske skupine pogosto razlikovale. Še večkrat pa je prihajalo do lažnih alarmov. Tisti, ki je v prvi polovici leta 1768 opozarjal na nevarnost, je bil ravno ribniški upravnik Widmayer.¹¹⁶ Tudi poveljnik karlovškega generalata, ki se je sicer zadrževal v Ljubljani, je maja poročal, da so roparji prečkali mejni kordon in zaobšli vojaške postojanke, zato so dvema krajišniškima polkoma ukazali premik na ozemlje, kjer naj bi se zadrževali roparji – torej proti gospostvom Čabar, Kočevje in Ribnica.¹¹⁷

V drugi polovici julija so deželne oblasti dobivale informacije (te so krožile tudi od upravnika do upravnika), da so roparji oropali pravoslavni »vlaški« samostan Gomirje, ogrožali pa naj bi tudi podložnike ogulinskega polka.¹¹⁸ Kranjske oblasti

so vsem okrožjem poslale poziv, da morajo slediti pripravljenim smernicam, ter jim ukazale, naj zaščitijo trgovski povezavi med Trstom in Dunajem ter Trstom in Reko.¹¹⁹ Že nekaj tednov pred prihodom roparske skupine v Ribnico so prihajala poročila o domnevnih roparskih skupinah, ki so jih opazili na Kranjskem. Tako naj bi konec junija roparje videli v okolici Snežnika,¹²⁰ v drugem poročilu pa so zapisali, da so vojaki, nastanjeni v čuvajnici na Kamenskem v Vojni krajini, dobili obvestilo, da so roparje videli ob karlovški cesti. Roparska skupina naj bi iz Osmanskega cesarstva konec junija vdrla ravno na območje otočanskega polka. To novico pa so kmalu preklicali, češ da je poveljnik Bassi iz Ogulina preprečil prehod osmanskih podložnikov.¹²¹ Nov alarm zaradi roparjev so sprožili 22. julija, ko je domnevno velika roparska skupina ropala v okolici Mrkopalja¹²² in izvedla več drugih ropov. Kmalu se je razširila novica, da so roparji oropali glažuto na Sušici in poveljnike vojske na Ravni gori, pozneje pa še mitnico na Brodu.¹²³

Mesta in trgi so se zaščitili tudi sami. Tako so v Ribnici organizirali stalno stražo. Ta je ponoči 28. julija 1768 opazila, da želi nekdo preplezati mestno obzidje. Glede na strah, ki so ga že pred tem povzročile roparske skupine, in nekaj mesecev stare prošnje ribniškega upravnika so se Ribničani ustrašili, da gre za roparski napad. Roparska skupina, ki je prišla na Kranjsko poleti 1768, je bila večja, a ne največja od tistih, ki naj bi vpadle na Kranjsko. Štela naj bi 16 ljudi. Preden jih je ribniška straža pregnala, so bili v okolici Ribnice že vsaj en dan. Sledi so našli na nekem travniku blizu graščinske pristave, saj so tam pustili dokolenke in nekaj napol pečene mesa. Pozneje je ribniški oskrbnik Andrej Widmayer svoje poročilo še nekoliko dopolnil, saj naj bi roparji pustili štiri »hrvaške« plašče¹²⁴ in približno 10 goldinarjev gotovine.¹²⁵ Že dan pred napadom pa so na nekem travniku našli napol pečeno meso, »gamaše« ali »dokolenze« in slab kos »Bercana«.¹²⁶ Niso pa našli sledi ženskih ali nemških in madžarskih oblek, kot je nekaj dni prej trdil upravnik Kostela.¹²⁷ Že ob tem odkritju so takoj obvestili vojaško poveljstvo, da so poostri straže in obvestili sosednja gospostva.¹²⁸ Naslednjo noč so Ribnico z vojaškimi patroljami stražili tudi tržani. Roparji so sicer poskušali preplezati obzidje med vojaškima patroljama, a so jih straže opazile ter jih pognale v beg. Enega od roparjev so ubili in zmagoslavno privlekli na grajsko dvorišče, kjer je čez

¹¹⁴ Promet po komercialni cesti je bil že po podatkih o prometu v pristaniščih Reka in Trst precej večji, četudi se je gospodarski razvoj Reke po letu 1776 zelo hitro povečal. V splošnem pa je vendarle veljalo, da je bila karolinška cesta namenjena predvsem transportu žita in drugi oskrbi Vojne krajine. Medtem ko so po komercialni cesti vozili različno pomorsko blago, tekstil, so zaradi gospodarske moči Trsta tja po cesti potovali bogati popotniki, v poštnih kočijah pa so prevvažali tudi večje vsote gotovine (Prim. Erceg, Stanje, str. 373–418; Gestrin in Mihelič, *Tržaški pomorski promet*).

¹¹⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 7. 5. 1768.

¹¹⁶ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 9. 5. 1768.

¹¹⁷ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 4. 5. 1768.

¹¹⁸ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 22. 7. 1768.

¹¹⁹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 29. 7. 1768.

¹²⁰ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 27. 6. 1768.

¹²¹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 5. 7. 1768 in 8. 7. 1768.

¹²² ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 23. 7. 1768.

¹²³ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 23. 7. 1768.

¹²⁴ Najverjetneje je šlo za del uniform krajišnikov.

¹²⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 3. 8. 1768.

¹²⁶ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 28. 7. 1768.

¹²⁷ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 23. 7. 1768.

¹²⁸ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, poročilo upravitelja Andreja Widmayerja.

Karavanske poti pred karolino (Feletar, Hrvatske povijesne ceste, str. 49).

dva dni upravitelju gospostva in deželjskega sodišča že povzročal težave. Deželne oblasti so ga namreč sklenile razstaviti na običajnem morišču, vidnem s pomembnih prometnih poti. Nekaj roparjev so ranili; skupino naj bi domačini in vojaki zasledovali do meje deželjskega sodišča, vojaki pa naprej proti Rakitniku, Grčaricam in Gotenici. Med pregonom so ubili še enega roparja. Nek kočevski podložnik je s puško domnevno (oziroma po uradni verziji) v samoobrambi, potem ko je ropar že streljal s pištolo, ubil še enega roparja, ki pa so ga takoj pokopali.¹²⁹

Zasledovanje roparjev je bilo praviloma neuspešno. Večina poročil lokalnih civilnih in vojaških oblasti na Kranjskem in v Vojni krajini se je ob roparskih vpadih zgolj opravičevala, da so se roparji hitro umaknili in zbežali. Vendar je bilo v ribniškem primeru drugače. Takoj so sprožili vse mehanizme, ki so jih do poletja 1768 zaradi stalnih roparskih vpadov vzpostavili na Kranjskem: upravnik je takoj obvestil sosednja deželjska sodišča in vsi so začeli s t. i. vizitacijami prostora oziroma z zasledovanjem roparjev. Vendar so se po poročanju lokalnih uradnikov, vsaj tistih, ki so poročila posredovali višjim oblastem, roparji zelo hitro premikali, tudi čez meje deželskih sodišč, kjer poročevalec ni imel več pristojnosti in ni smel nadaljevati s pregonom. V enem od poročil iz Ribnice so pohvalili, da je vojaška straža, ki so ji pomagali ribniški meščani, ranila vsaj štiri do pet ropar-

jev, enega pa ubila.¹³⁰ Neki obrtnik, brvar Gradišnik, je s skupino vojakov zasledoval roparje, ki so se skrili v bližini Ribnice. Ko se je malo oddaljil od skupine, so ga roparji ubili s sabljo.¹³¹ V prejšnjih letih so bili med žrtvami napadov samo oropani, ki so jih roparji zalotili v hišah, leta 1766 pa vojak, ki je s kolegi spremljal popotnike na najnevarnejšem delu komercialne ceste. V Ribnici je bil med zasledovanjem roparjev ranjen tudi en vojak. S šibro so ga zadeli v stegno.¹³² Ker so deželne oblasti menile, da so roparji še vedno v deželi, so bile pripravljene takoj plačati nagrado v višini 400 goldinarjev, ki je bila obljubljena s patentom slabi dve leti pred tem, 15. oktobra 1766.¹³³ Upravnik je prosil, naj z nagrado pomagajo vdovi, in opozoril na izjemno sodelovanje tržanov, saj je ubiti obrtnik pred ropom rešil tako gospostvo kot cerkev in tržane.¹³⁴ Opozoril je tudi na sirote, ki so ostale brez očeta.¹³⁵ Čez deset let med pogorelci res ne najdemo obrtnikove vdove, nihče pa se tudi leta 1778 ni ukvarjal z barvarstvom. Oblasti so tako ravnale zato, da bi spodbudile podobno obnašanje drugih meščanov in podložnikov.

¹³⁰ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 29. 7. 1768.

¹³¹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 5. 8. 1768, 3. 8. 1768.

¹³² ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 29. 7. 1768.

¹³³ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 5. 8. 1768.

¹³⁴ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 3. 8. 1768.

¹³⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 30. 7. 1768 in 5. 8. 1768.

¹²⁹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 5. 8. 1768.

Kolektivna panika na Kranjskem po poskusu ropa v Ribnici

Omenjeni poskus ropa je na Kranjskem močno odmeval, veliko bolj kot rop in ubijanje v Planini nekaj let prej. Prav zaradi tega dogodka in povsem drugače kot v drugih primerih, ko so okrožni glavarji dobili poročila o roparskih vpadih na »odročne« hiše, je panika zajela celotno notranjsko okrožje, kamor so roparji najpogosteje prihajali. Če dolenjski okrožni glavar roparjem ni posvečal velike pozornosti, češ da je lažnih obvestil več kot pravih, je bilo popolnoma drugače v Postojni, kjer je bil spomin na hude roparske vpade še zelo živ.

Panika je povzročila kroženje cele vrste novic o tem, kje naj bi bili videli roparsko skupino. Posebej močan kolektivni strah je zajel okolja, kjer so že imeli neposredne izkušnje z ropanjem takšnih roparskih skupin. Najbolj prestrašeni so bili v Ribnici, pa tudi v Planini in na Čerkniškem polju, kjer so roparji ropali že zadnji dve leti. Novica o roparjih, ki so jih nekaj dni po napadu v Ribnici videli v okolici Unca, je prišla hitro. Okrožnemu glavarju v Postojni sta jo sporočila dva planinska podložnika in dva vojaka. Vojska je gozd okoli ceste pregledovala z »dveh strani«, kjer naj bi videli roparje, a je iskanje ostalo brez uspeha. Zato je lokalna oblast sklepala, da so verjetno videli samo dezerterje polka Palfy. Kmalu za tem je prišla novica, da sta dva kmeta s štirimi voli odšla v gozd po drva in da se je vrnil samo eden s tremi voli, enega pa so zadržali roparji. Naslednji dan so vojaki pregledali travnik v Ribnici, na katerem so domnevno »taborili« roparji in si pripravljali meso. Do ribniškega upravitelja je prišla tudi novica, da je neki kmet pri cerkvi v Novi Štifti videl čudne in zelo različno oblečene ljudi, ki bi lahko bili roparji.

Verjetno so tudi vojaški poveljniki okrožnemu glavarju pošiljali novice o domnevnih roparjih. Okrožni glavar v Postojni je tako morda o isti novici zapisal, da so v Dolenji vasi pri Ribnici menda videli novo roparsko skupino, a da novice ne morejo potrditi, dokler se vojska ne vrne.¹³⁶ Po svarilih, ki so jih dobili le nekaj dni po ropu, 25. julija 1768, so takoj zaprosili za vojaško okrepitev. Že naslednji dan je v Razdrto prišlo 100 novih »nemških« vojakov, torej stalna vojska, ki so jo sestavljali polki avstrijskih dednih dežel.¹³⁷ Del teh so že okoli poldneva poslali proti Uncu, ker so dobili obvestilo, da so v gozdu nedaleč od naselja videli dva roparja. V Postojni je vojaško poveljstvo vsak dan prerazporejalo vojake. Najprej je del vojaške posadke, kar 30 vojakov, s hrano za več dni poslalo proti Sodražici, povečalo pa je tudi število vojakov vojaške posadke na Uncu.¹³⁸ Šele ob takšnih novicah je prišel ukaz, da morajo vsakemu

poštnemu vozu dodeliti dovolj veliko vojaško spremstvo.¹³⁹

Kljub poročilom, ki so dajala vtis, da ima vojska razmere pod nadzorom, se je moral čez nekaj dni postojnski okrožni glavar opravičiti, ker vojska ni sledila poročilom. Nedaleč od Čabra v vasi Terstje so namreč verjetno isti roparji oropali nekega kramarja, domnevno zato, ker so upali, da bodo pri njem dobili smodnik. Glavar je trdil, da za temi roparji vojska ni poslala okrepitev, saj so se vojaki že vračali proti svojim postojankam ob komercialni cesti in so bili zato predaleč od kraja dogodka, da bi bili uspešni pri zasledovanju roparjev.¹⁴⁰ Ista roparska skupina naj bi v glažuti pri mostu Sušca lastniku ukradla za 1500 goldinarjev blaga in 400 goldinarjev gotovine.¹⁴¹ Glede na poročilo iz Vrbovske so namreč že sklepali, da je roparska skupina 1. avgusta pri Delnicah med Starim Lazom in Ravno goro prečkala karolinško cesto in se nato po najkrajši poti odpravila do meje z Osmanskim cesarstvom.¹⁴² Metliški mestni svet je tako povzel poročilo posadke »komande« v Kamenskem v ogulinskem delu sanitetnega kordona na meji z Osmanskim cesarstvom. Pri čuvajnici sanitetnega kordona pri Mihailavičevem – Selišu (?) so roparji na več mestih poškodovali ograjo. Na drugi strani je namreč za beg več kot prikladen »turški« gozd.¹⁴³ Tako kot ob prečkanju karlovške ceste vojaki roparjev niso videli, še manj pa so jim sledili; sporočili so le, da so »srečno« prečkali kordon in se vrnili na turško ozemlje.¹⁴⁴ V poročilu dvoru pa so prikazali drugačno podobo zasledovanja, ki je vojaške posadke postavljala v svetlejšo luč. Trdili so, da je pri prehodu roparjev čez karolinško cesto prišlo do streljanja in da je bila pri tem na vsaki strani ustreljena po ena oseba.¹⁴⁵ Poročilo iz karlovškega generalata pa je k temu dodalo podatek, da so pri prečkanju meje ranili še enega roparja. Skupaj so ubili dva in ranili enega roparja, medtem ko so bile žrtve na strani vojakov večje: roparji so ubili tri in ranili sedem vojakov.¹⁴⁶ Ribniški upravitelj Andrej Widmayer je tako čez nekaj dni razpolagal z vsemi novicami o roparski skupini.¹⁴⁷

Ribniški upravitelj je domneval, da se je zaradi hitrega alarma, ki so ga sprožili, in hitrega pregona pri glažuti na Ravni gori roparska skupina razdelila na dva dela. Menil je, da je ropar, ki je bil ustreljen pri Stranski vasi, zaradi strelne rane zaostal za skupino.¹⁴⁸

¹³⁶ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 1. 8. 1768.

¹³⁷ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 12. 8. 1768.

¹³⁸ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 1. 8. 1768.

¹³⁹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 29. 7. 1768.

¹⁴⁰ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 8. 8. 1768.

¹⁴¹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 2. 8. 1768.

¹⁴² ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 30. 7. 1768 in 5. 8. 1768.

¹⁴³ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 12. 8. 1768.

¹⁴⁴ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 7. 8. 1768.

¹⁴⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 12. 8. 1768.

¹⁴⁶ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 9. 8. 1768.

¹⁴⁷ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 3. 8. 1768.

¹⁴⁸ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 3. 8. 1768.

Že naslednji dan je poročilo poslalo postojnsko okrožje, ki je poročalo, da so se začeli v svoje postojanke vračati vojaki, ki so jih proti Ribnici poslali iz Planine, Cerknice in Loža.¹⁴⁹ Ker je deželno glavarstvo okrožja okaralo, češ da ne poročajo o roparskih napadih, se je okrožno glavarstvo v Novem mestu stoično branilo, da dobiva veliko preveč in pogosto nasprotujočih si obvestil o roparskih napadih.¹⁵⁰ Dodalo je, da so dogodki v Kočevju morda samo poskus podložnikov, da bi dobili nagrado: v ta namen naj bi s pomočjo vojske poslali glavo že prej mrtvega roparja.¹⁵¹ Ko so domnevno v bližini Grčaric našli tega vojaka, je prišlo v okolico Gotenice in Grčaric 92 vojakov ogulinskega polka. Ti so potrdili, da je bila glava, ki so jo prinesli upravitelju, res roparjeva.¹⁵²

Še bolj kot z nagradami se je dolenjski okrožni glavar ukvarjal z glavo ubitega roparja. Ker so podložniki in kočevski upravitelj glavo ubitega roparja kot dokaz za svoje dejanje prinesli v Novo mesto, kjer so doživeli precej hladen sprejem okrožnega glavarja, očitno niso vedeli, kaj bi naredili z njo. Velike ideje kazenske teorije o generalni prevenciji¹⁵³ in ukazi nadrejenih oblasti, da morajo glavo razstaviti na morišču, so jim bili tuji. Prav tako so ta del roparjevega telesa dojemali kot nekaj tujega in sočutja nevrednega. Po mnenju okrožnega glavarja so glavo odvrgli v Krko pri Poljanah, čez nekaj dni pa jo je reka naplavila v grmovje v bližini opekarne v Novem mestu.¹⁵⁴ Glavar je deželne oblasti pozval, naj ukrepajo, a te so mu odgovorile, naj zadevo pusti pri miru, ker se ne zdi pametno, da bi še kaj storili, pač zaradi splošno znanega dejstva, da so Kočevci (kočevski kmetje) neumni.¹⁵⁵

Kdo v Ribnici se je bal roparjev oziroma kako premožni so bili ribniški tržani

Ribnica ne leži ob pomembnih prometnih poteh¹⁵⁶ ali na glavni poti, po kateri so v bližino komercialnih cest prihajale roparske skupine. Med letoma 1760 in 1770 so po poročilih, ki so jih prejemale deželne oblasti, oropali vsaj 41 podložnikov in povzročili za okoli 3176 goldinarjev škode.¹⁵⁷ Na Uncu, kjer razpolagamo z najnatančnejšim popisom škode, so vlomili v štiri hiše in pobrali oziroma popili nekaj vina, seveda pa je bila zaželeno tudi gotovina. Odnášali so še tekstil, obleke, sveče, rute, pripomočke za dojenčke in celo eno ponev. Ranili so nekaj živine. V Dolenji vasi in Otoku so oropali 11 prebivalcev in povzročili škodo v višini 238 goldinarjev. Tudi tu so

odnesli vosek, nogavice, moške in ženske obleke, robce, celo en prstan, kozarce in drugo posodje, otroške srajčke, nekaj moke, slano meso in mast.¹⁵⁸

Le nekaj let za tem (1778) je Ribnico prizadel hud požar, ki se je »tako hitro širil, da ga je bilo nemogoče ustaviti«, kot so zapisali v uradnem poročilu. Takrat je nastal vir, ki kaže premoženjsko stanje trga in njegovih prebivalcev. Podatki so primerljivi s stanjem v Ribnici slabih deset let prej. Seveda so takoj našli krivca in opisali potek nesreče. Oskrbnik Repetišič je grofu Kobenzlu posredoval celo manj »uradno« zgodbo, da je ženska, ki je zakrivila požar, najprej reševala svoje premoženje, namesto da bi »sprožila« alarm, torej sporočila drugim, da gori.¹⁵⁹ Ogenj se je najprej razširil proti gradu, veter pa je pripomogel, da je, še preden so zazvonili za alarm, zajel večino hiš v Ribnici, večinoma kritih s slamo. Pogorel je celoten trg z 111 hišami in gospodarskimi poslopji, poleg njega pa še cerkev in grad. Največja težava je bila v tem, da je bila večina ljudi na poljih in ni mogla gasti.¹⁶⁰

Če je bilo največ vrednih premičnin v gradu, je bilo »blaga«, ki bi zanimalo roparje, malo, saj se Gvido Kobenzl ni več pogosto mudil v Ribnici. Temu je verjetno botrovalo dejstvo, da je imel v lasti dvorec Lože pri Vipavi, pa tudi neprestan strah pred roparskimi vpadi ga je v letih po požaru odvrčal od obiska Ribnice. Kot nadzornike gradnje novega gradu je raje pošiljal svoje zaupnike. Leta 1782 je upravniku pisal, da pride v Ribnico, če ne bo novic o roparjih. A te so kmalu zatem prišle in grof je našel opravičilo, da je obisk odpovedal.

Iz popisa škode ob požaru leta 1778 je razvidno, da se je roparjev deset let prej najbolj bal oskrbnik gospodstva, ki je po požaru prijavil kar 19.900 goldinarjev škode. Med uničenim inventarjem je bilo veliko pohištva, slik, tekstila in prediva (finih niti za namizne tkanine, finega platna, posteljnih niti, razčesane preje), sena in druge krme. V kašči gospodstva bi roparji verjetno našli kar precej žita. Julija 1778 je bilo v njej 456 mernikov različnih žit in lanenega semena (prosa je bilo 126 mernikov, pšenice 114 mernikov, največ pa ovs, kar 350 mernikov v vrednosti 451 goldinarjev in 50 krajcarjev). V gradu je bilo tudi 378 goldinarjev in 32 krajcarjev gotovine, ki jih je oskrbnik zbral za deželno kontribucijo, in 60 mušket, ki so jih dobili za zaščito pred roparji. Oprema kapele je bila precej skromna in vredna samo 8 goldinarjev, medtem ko je bila »turška flinta« v orožarni vredna kar 60 goldinarjev. V gradu ni bilo nakita ali oblek, saj je bil lastnik gospodstva takrat odsoten.

Ko so bili otroci graščaka Gvida Kobenzla majhni, je bila družina očitno večkrat v Ribnici, pozneje

¹⁴⁹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 8. 8. 1768.

¹⁵⁰ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 5. 8. 1768.

¹⁵¹ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 11. 8. 1768.

¹⁵² ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 30. 7. 1768.

¹⁵³ Prim. Studen, *Rabljev zamah*.

¹⁵⁴ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 15. 8. 1768.

¹⁵⁵ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-4, 20. 8. 1768.

¹⁵⁶ Prim. Helmedach, *Das Verkehr*, in Holz, Ceste.

¹⁵⁷ ARS, AS 7, šk. 60, R-2-5, 11. 12. 1770.

¹⁵⁸ ARS, AS 7, šk. 59, Cerknica, 21. 8. 1766, in Hošperk, 21. 8. 1766.

¹⁵⁹ Nedatirano, verjetno upravnikovo pismo v ARS, AS 774, šk. 28, korespondenca Gvida Kobenzla, s. d.

¹⁶⁰ ARS, AS 7, šk. 24, F-13-1, 19. 7. 1778.

pa grof zaradi šibkega zdravja in obnavljanja gradu v Ribnico ni prihajal. Dajatve, zlasti žito, ki so ga morali prinašati podložniki, so deloma hranili v Ribnici, deloma pa so ga prepeljali v Lože pri Vipavi,¹⁶¹ tam pa je upravitelj verjetno poskrbel za zaloge v grofovih rezidencah v Štanjelu in Gorici.¹⁶²

Polovico škode je požar povzročil z uničenjem zgradb: gradu, vrtno hišo in hišo sodnega sluga z mesnico. Veliko več neposredne materialne škode je imel oskrbnik gospostva Jožef Repešič s šestčlansko družino. Novi upravnik gospostva, ki je službo nastopil zgolj leto pred požarom,¹⁶³ je samo pri izgubljeni obleki škodo ocenjeval na 918 goldinarjev, pri čemer je bila vrednost ženskih oblek celo nekoliko večja od moških, četudi je bil najdragocenejši komplet moške obleke z zlatimi zapirali vreden skoraj štirikrat več kot svilena ženska obleka. Skupno škodo je ocenjeval na 2670 goldinarjev in 32 krajcarjev, škodo brez gotovine pa na 1901 goldinarjev in 1 krajcar. V lasti je imel puško, dve pištoli, srebrne kavne žličke in žličke za sol, srebrno tobačnico in srebrne zaponke za čevlje. Njegovo premoženje, vključno z žitom, je bilo vredno 2670 goldinarjev; v tem znesku je všteti tudi 762 goldinarjev gotovine. Za primerjavo: v gospostvu Snežnik so škodo v gradu ocenjevali na 3820 goldinarjev, pri čemer so roparji ukradli 2350 goldinarjev gotovine, 300 goldinarjev pa naj bi znašala škoda nekaterih podložnikov.¹⁶⁴

Poleg aktualnega upravitelja gospostva Ribnica se je lahko roparjev najbolj bal bivši oskrbnik gospostva Andrej Widmayer. Ta je v požaru izgubil dve zlati ogrlici, ena je pripadala njegovi ženi, dvojce uhanov, okrogle uhanke, zlat prstan z diamantom in rubinom, 15 biserov, 5 srebrnih žlic in 12 srebrnih kavni žlički, 3 pare zaponk za čevlje in nekaj posode iz cinka. Roparje, ki so iskali tudi orožje, bi zagotovo razveselili španski puški, »cevi«, okrašeni s srebrnimi okraski, velika posoda za kavo iz dobrega cina, noži

in sladkornica, cel kup prtičkov in prtov ter drug hišni tekstil. Widmayer je imel kar pet parov čevljev, precej nogavic, nekaj suknjičev in telovnikov, puško in pištolo, pa tudi 39 funtov masti in precej žita: 37 mernikov pšenice in 10 mernikov drugih žit.

Med škodo so ribniški tržani prijavili malo gotovine, ker so jo pred požarom verjetno rešili. V požaru je 14 od 100 popisanih oškodovancev pogrešalo 544 goldinarjev in 57 krajcarjev, pri čemer veliko gotovine niso imeli niti točaji niti premožni trgovci. Večina obrtnikov ni bila tako premožna, čeprav med njimi najdemo bogatega krznarja, krojača in čevljarja. Usnarji in najbolj številni obrtniki – krznarji so bili v splošnem revni,¹⁶⁵ a so imeli nekateri med njimi velike zaloge kož/krzna. Zaloge žita, ki so bile prijavljene kot škoda v požaru, niso bile velike, so pa sredi julija nekateri tržani v shrambah še imeli mast, osoljeno meso, vino ali redkeje kako drugo živilo. V Ribnici so imeli tudi velike zaloge vina, ki so ga pogosto prijavljali kot škodo, ki so jo povzročili roparji, in verjetno nekaj živine, ki je bila včasih prav tako plen roparjev. Ribnica si je morala navkljub hudi škodi relativno hitro ekonomsko opomoči, saj jo kot zelo lep trg že čez nekaj desetletij opisuje Hoff.¹⁶⁶

Posledice požara v Ribnici

Večini prebivalcev je nevarnost požara vzbudila velik kolektivni strah, ki se je v Ribnici v vsej intenzivnosti pokazal sredi suše poleti 1778.¹⁶⁷ Lastnik gospostva Gvido Kobenzl je novico o požaru dobil zelo hitro; ponudil je pomoč, a se hkrati opravičeval, da so razmere vse prej kot rožnate. Takoj po požaru je upravniku poslal pismo, v katerem mu je sporočil, da sicer obžaluje škodo, ki so jo utrpeli Ribničani, a da je tudi sam zelo oškodovan in jim zato ne more pomagati.¹⁶⁸ Pozneje je pogorelim tržanom le namenil 100 goldinarjev pomoči, svojemu upravniku pa 200, kar je bila v primerjavi s škodo, ki so jo utrpeli nepremičnine, a tudi v ognju zgorela hrana, material in orodje, neznatna pomoč. Upravitelj gospostva Jožef Repešič

¹⁶¹ Po bratu Ludviku ga je Gvido podedoval leta 1764 (Smole, *Graščine*, str. 271).

¹⁶² Sodeč po pregledani korespondenci, Kobenzl tudi zaradi šibkega zdravja ni prihajal v Ribnico; za letno rezidenco je raje izbiral Gorici precej bližje Lože pri Vipavi (nekoliko drugače po drugem viru: Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 367, 364). Sin Filip v svojih spominih Ribnico dojema kot gospostvo, ki je omogočalo preživetje očeta in družine (prim. Arneith, *Graf Philipp Kobenzl*, str. 6).

¹⁶³ Glej pogodbo lastnika Gvida Kobenzla z njim, sklenjeno 24. 4. 1777 (ARS, AS 774, šk. 11, 24. 4. 1777). Poleg Ribnice je Gvido Kobenzl, ki je živel deloma v Gorici, deloma v Štanjelu in Lozah, imel v lasti še ti dve goriški gospostvi. Leta 1770 je postal upravitelj gospostev mladoletnih nečakov Franca in Ludvika, ki ju je verjetno deloma nadzoroval že prej, saj je bil njun oče Janez Karl Filip Kobenzl od leta 1754 do smrti leta 1770 državni namestnik v Bruslju. Tudi Gvidov sin Filip se je pod stričevo protekcijo strmo vzpenjal. Najprej je leta 1777 Jožefa II. spremljal na potovanju po Franciji, leta 1779 postal vicekanceler, v letih 1792–1793 pa je za kratek čas nasledil Kaunitza. Ludvik je bil nekaj let (1802–1805) zunanji minister.

¹⁶⁴ ARS, AS 7, šk. 61, R-2-5, 1. 12. 1770.

¹⁶⁵ Že zaščita krznarjev in njihovih pravic v pravdi proti cerkniškim in novomeškim krznarjem leta 1753 ter ustanovitev lastne bratovščine sv. Kozme in Damjana leta 1751 je nakazovala, da so pomembna skupina trškega prebivalstva (Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 366).

¹⁶⁶ Prim. Hoff, *Historisch*, str. 115. V popisu priimkov, ki jih je v knjigi o zgodovini Ribnice navedel A. Lesar, je precej priimkov, ki so bili popisani v požaru leta 1778. Manjkajo predvsem trgovci in gostaji (Prim. Lesar, *Ribniška dolina*).

¹⁶⁷ V sodobnejši literaturi se pogosto meša datume požarov, kar je treba pripisati napaki, ki jo je v obsežnem kronološkem pregledu naredil Anton Skubic. Iz popisa škode, ki so jo posredovali deželnim oblastem, pa tudi iz korespondence med upraviteljem gospostva in lastnikom, grofom Gvidom Kobenzlom, je namreč povsem jasno, da je grad pogorel v požaru leta 1778 (prim. ARS, AS 7, šk. 24, F-13-1). Skubic napačno navaja, da je grad pogorel šele leta 1784: Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 365, 759. V požaru leta 1778 je pogorela tudi ribniška cerkev, ki naj bi po Skubicu pogorela že leta 1755.

¹⁶⁸ ARS, AS 774, šk. 28, 20. 7. 1778.

Ribniški grad po požaru (Zbirka razglednic Muzeja Ribnica, inv. št. 1520 in Fototeka Muzeja Ribnica, št. 143).

je v prvem poročilu trdil, da je požar številne tržane spravil na beraško palico.¹⁶⁹

Deželne oblasti se s škodo v Ribnici niso ukvarjale. Prošnjo za pomoč so sicer naslovile na lastnika gospodstva, a se je ta opravičil, da je v požaru sam utrpel veliko škodo in da ne more pomagati. Tako so deželne oblasti zaprosile zgolj za prispevke za obnovo cerkve (in župnišča). Novembra je grof Kobenzl svojemu upravniku napisal, da so minili časi, ko so deželani zažigali svoje gradove, ker so od stanov dobili več, kot so izgubili.¹⁷⁰ A vendarle je upal, da ga bodo za naslednjih šest let oprostili plačevanja davkov. V mesecih po požaru je upravniku poslal cel kup navodil. Ker se je začela vojna, mu je ukazal, naj uredi samo najnujnejše, da bodo lahko pospravili žito. Obenem je svetoval, naj uredi več manjših kozolcev za seno. V več pismih je pričakoval, da bo cena žita v tem letu zelo narasla. V začetku leta 1779 je namreč pisal iz Gorice, da je na Krasu huda stiska z žitom, in oskrbnika prosil, naj pošlje še nekaj prosa.¹⁷¹

V ribniškem gospodstvu je bilo v naslednjih letih še nekaj manjših požarov, a lastnik gospodstva ni nikoli več priskočil na pomoč z denarnim prispevkom – kot je dejal, zaradi številnih drugih stroškov in težav (lakote v njegovih goriških gospodstvih, gradnje in nizkih prihodkov gospodstva).¹⁷²

Čeprav si požar v Ribnici in dokumentacija o njem zaslužita natančnejšo obravnavo, saj smo ju v tem članku obravnavali samo vzorčno, za primerjavo škod, ki so jih povzročile različne okoliščine, lahko zapišemo, da bi se morali prebivalci bolj bati požarov kot roparjev. A kot kaže korespondenca v naslednjih letih, je oskrbnik Repešič lastniku gospodstva sicer

omenil požare, ki so prizadeli to ali ono vas, ta pa jih je obžaloval,¹⁷³ medtem ko sta se z novicami o roparjih v pismih ukvarjala vsako pomlad, ko so na Kranjsko prišle novice o roparjih, ki so prešli kordon. Sredi pomladi leta 1779 je Kobenzl pisal v Ribnico, da če bi bile vse novice o roparjih resnične, bi imeli z njimi že vojno. Izrazil je upanje, da bi se vojna čim prej končala, tako da se bodo vojaki vrnili in poskrbeli za varnost v deželi; menil je namreč, da je mir pred vrati.¹⁷⁴ Obenem je zahteval, naj okoli gradu čim prej zgradijo obzidje, in dodal, da je njihov strah odveč, saj roparji vedo, da v požganem kraju ne morejo obogateti. Poleg tega je oskrbniku naročil, naj prosi za orožje in vojake, kot so počeli v preteklosti.¹⁷⁵ V letu, ko je pogorela Ribnica, so namreč roparji oropali Kočevje.¹⁷⁶

Zaključek

Strah pred roparji, posebej »vlaškimi«, je bil kolektivni strah, ki pa so ga deželne elite dojemale drugače kot lokalno prebivalstvo. Ta strah je imel, kot trdijo nekateri avtorji, velik vpliv na politične odločitve.¹⁷⁷ Če sodimo po številnih razpravah in obsežnem arhivskem gradivu kranjskih deželnih oblasti, so roparji pomenili veliko grožnjo javni varnosti. Ta pa je bila eden glavnih ciljev političnoteoretskega koncepta »dobre policije«. Lokalni prebivalci so pritiskali predvsem na deželne oblasti, naj jih pred roparji zaščitijo z vojsko, in pri tem pogosto izkoriščali poročila o prehodih meje ali ropanjih nekje drugje, krivdo pa so skladno s stereotipi najprej pripisali vojaškim

¹⁶⁹ ARS, AS 7, šk. 24, F-13-1, 19. 7. 1778.

¹⁷⁰ ARS, AS 774, šk. 24, 5. 11. 1778.

¹⁷¹ ARS, AS 774, šk. 28, 8. 1. 1778.

¹⁷² ARS, AS 774, šk. 28, 13. 3. 1778.

¹⁷³ ARS, AS 774, šk. 28, 13. 3. 1778.

¹⁷⁴ ARS, AS 774, šk. 28, 29. 4. 1779.

¹⁷⁵ ARS, AS 774, šk. 28, 1. 5. 1779.

¹⁷⁶ Prim. Holz, Nekoč.

¹⁷⁷ Prim. Matt, Current.

dezerterjem in Vlahom, ker so bili »drugi« tudi v Osmanskem cesarstvu. Niso pa razmišljali o kompleksnih problemih, zaradi katerih so ravno v letih najhujših stisk »nastajale« roparske skupine. V ljudskem spominu se je podoba roparja pomešala s podobno »drugega«, ki so jo načrtno gojile deželne in lokalne oblasti. V dolgem zgodovinskem spominu pa so napadi roparskih skupin hitro utonili v pozabo. Četudi so požari v lokalnih skupnostih lahko povzročili več škode kot roparji, so se ljudje v drugi polovici 18. stoletja precej bolj bali roparskih skupin.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 6, Reprezentanca in komora
AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem
AS 14, Gubernij v Ljubljani
AS 774, Gospostvo Ribnica

LITERATURA

- Arko, Mihael: *Zgodovina Idrije*. Zgodovina Idrije: Idrija, 1993.
- Arneth, Adolf: *Graf Philipp Cobenzl und seine Memoiren*. Wien: Gerold, 1886.
- Bach, Franz: *Otočaner Regiments-Geschichte: vom Ursprung dieser Gegend, ihrer Bevölkerung und ihrer Schicksale*. Otočac, 1854.
- Beales, Derek: *Joseph II. In the shadow of Maria Theresa, 1741–1780*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Bertoša, Miroslav: *Zlikovci i prognanici*. Pula: Libar od grozda, 1989.
- Bratož, Urška: Kuga in prestopki zoper zdravje: iz fragmentov sodnih procesov (Koper, 1630–31). *Acta Histriae* 23, 2015, str. 713–734.
- Bratož, Urška: Peste sul e oltre il confine asburgico-veneto: un'epidemia per ricostruire la popolazione (Capodistria, 1630–31). *Popolazione e storia* 16, 2015, str. 73–94.
- Čeč, Dragica: Odnos do mobilnega dela prebivalstva od 18. stoletja dalje na primeru glavnih deželnih vizitacij. *Migracije in slovenski prostor od antike do danes* (ur. Peter Štih in Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010, str. 191–207 (Zbirka Zgodovinskega časopisa).
- Čeč, Dragica: *Revni, berači in hudodelci v 18. stoletju na Kranjskem*. Ljubljana, 2008 (doktorska disertacija).
- Čeč, Dragica: Roparska vlačuga. *Acta Histriae* 17, 2009, št. 3, str. 559–586.
- Dickson, Peter George Muir: *Finance and Government under Maria Theresa, 1740–1780*, 1 in 2. del. Oxford: Oxford University press, 1987.
- Erceg, Ivan: Stanje pomorstva grada Rijeke u vrijeme reinkorporacije (1776.-1777.). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 3, 1960, str. 373–418.
- Feletar, Petar: *Hrvatske povijesne ceste: Karolina, Jozeфина i Lujzijana: prometno-geografska studija o povezivanju kontinentalne i jadranske Hrvatske*. Zagreb: Meridijani, 2016.
- Gestrin, Ferdo in Darja Mihelič: *Tržaški pomorski promet 1759/1760*. Ljubljana: SAZU, 1990.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*, 1. zvezek. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1910.
- Helmedach, Andreas: *Das Verkehrssystem als Modernisierungsfaktor: Strassen, Post, Fuhrwesen und Reisen nach Triest und Fiume vom des 18. Jahrhunderts bis zum Eisenbahnzeitalter*. Wien: Böhlau, 2002.
- Hickok, Michael Robert: *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*. Leiden and New York: Brill, 1997.
- Hobsbawm, J. Eric: *Bandits*. New York: Pantheon Books, 1981.
- Hoff, Heinrich Georg: *Historisch-, statistisch-, topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien*. Ljubljana, 1808.
- Holz, Eva: Ceste in ljudje. *Kronika* 41, 1993, 3, str. 143–154.
- Holz, Eva: Ljudje in cesta – razmere od Marije Terezije do leta 1848. *Historični seminar* (ur. Oto Lutar). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1994.
- Holz, Eva: Nekoč, v starih časih ... Utrinki o razbojništvu na Kranjskem. *Kronika* 57, 2009 (V zlatih črkah v zgodovini), str. 81–96.
- Holz, Eva: *Razvoj cestnega omrežja na Slovenskem ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center ZRC SAZU, 1995, str. 127–147.
- Karaman, Igor: Prilog historiji trgovine između ugarsko-hrvatskog zaleđa i sjevernog Jadrana u drugoj polovini 18. st. (Protokol komercijalnog direktorija u Beču od 29. XI. 1759. o uređenju prometa na magistrali Sisak-Karlovac-Rijeka). *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 13, 1968, str. 137–148.
- Kaser, Karl: Družbene spremembe v hrvaško-slavonski Vojni krajini po koncu financiranja s strani notranjeavstrijskih stanov. *Zgodovinski časopis* 43, 1989, str. 349–357.
- Kaser, Karl: *Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der agrarischen Gesellschaft in der Kroatisch-Slawonischen Militärgrenze (1535–1881)*. Graz, 1986.
- Kreševljaković, Hamdija: *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Svjetlost, 1980.
- Lesar, Anton: *Ribniška dolina na Kranjskem*. Ljubljana, 1864.

- Lesky, Erna: Die österreichische Pestfront and der k.k. Militärgrenze. *Saeculum* 8, 1957, str. 82–106.
- Matt, Susan: Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out. *Emotion Review* 3, 2011, str. 117–124.
- Mlinarič, Jože: Napad Uskokov na kostanjeviško cisterco leta 1736. *Kronika* 27, 1979, str. 100–106.
- Popit, Ilja, Anton Rudež, Jožef Rudež in Janez Zima: *Od volkodlaka do Klepca: vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Radovljica: Didakta, 2010.
- Roksandić, Drago in Nataša Štefanec: *Constructing Border Societies on the Triplex Confinium*. Budapest: CEU History Department, 2000 (International Project Conference Papers, 4).
- Roksandić, Drago: Posavska krajina/granica od 1718. do 1739. godine. *Ekonomika i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* 3, 2007, str. 62–82.
- Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1975.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Stariha, Gorazd: »Kaj pomaga, če ga enmalo zaprejo, ko ga nič ne štrafajo ...«: o kaznovanju roparjev in tatov od začetka 18. do začetka 19. stoletja na Kranjskem s predstavitvijo nekaj konkretnih primerov. *Acta Histriae* 21, 2013, str. 543–567.
- Stollberg-Rilinger, Barbara: *Maria Theresia. Die Kaiserin in ihrer Zeit. Eine Biographie*. München: C. H. Beck, 2017.
- Studen, Andrej: *Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2004.
- Wunder, Bernd: Die Institutionalisierung der Invaliden-, Alters- und Hinterbliebenenversorgung der Staatsbediensteten in Österreich (1748–1790). *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 92, 1984, št. 3–4, str. 341–406.

S U M M A R Y

Ribnica in the grip of fear from brigands – an attempted brigand raid on Ribnica in 1768

In the second half of the eighteenth century, the daily life of both market towns and rural areas in the south-westernmost corner of present-day Slovenia (Jablanica), Inner Carniola (Planina, Unec, villages

surrounding Lake Cerknica), Bloška Polica, the foot of Mt. Snežnik, Loški potok, Ribniška dolina, the wider Kočevje area, and Bela krajina (White Carniola) (Črnomelj, the seigniory of Poljane ob Kolpi, and the Lahinja River basin) was marked by summer raids of brigands plundering along the roads Vienna–Trieste and Karolina (Rijeka (Bakar)–Karlovac) and creating collective panic among the local population. They attacked settlements, hamlets, and secluded houses along their incursion route into Carniola. These incursions were presumably made by Bosnian groups of Orthodox brigands, most often designated in official documents »Vlachs«, i.e., Christian seminomadic peoples of the Ottoman Empire. There are some evidences, that they also included Muslim inhabitants of Bosnia. Military deserters as potential brigands are mentioned particularly during the time of intense recruitment before numerous wars waged by the Habsburg Monarchy and in the wake of major military campaigns. Otherwise, the usual culprits were Ottoman subjects. The designation Vlach in reference to these brigands was used primarily in legal-political context and did not necessarily signify members of a certain ethnic group. Brigand gangs were most likely composed of men, subjects of the Ottoman Empire as well as inhabitants of the Military Frontier, who were driven to brigandage by their social and political circumstances (the plight of serfs, tax and military pressure, underdeveloped low-yield agriculture, almost completely natural economy and hence shortage of money, the cultural image of the »Other«, the legal system, the boundary between two sovereigns, religious differences) and opportunities (new transport connections for heavy and slow-moving freight, postal carriages). An additional facilitating factor in the second half of the eighteenth century was highly unfavourable climate conditions, which further undermined the already low agricultural yields. Apart from the general conditions that led to rampant brigandage carried out by sizable gangs, the article also presents an attempted raid on Ribnica (1768) and compares this incident with another collective calamity, i.e., a major fire that hit the market town ten years later (1778). Attention is also given to the collective memory of concrete raiding incursions and the question of how collective fears affected political decisions.